

Jeroen van Delft, Jan Kranenborg, Arthur de Bruin & Peter Frigge

Dit waarnemingenoverzicht omvat 2015. Er zijn weer heel veel waarnemingen aan het databestand toegevoegd. De resultaten zijn net als voorgaande jaren weergegeven in de vorm van kaarten per soort. Per soortgroep wordt een korte toelichting op deze kaarten gegeven. Het waarnemingenoverzicht verschijnt vanaf 2013 niet meer in het tijdschrift RAVON; maar als PDF op www.ravon.nl/tijdschrift.

Het gaat bij de toegevoegde waarnemingen om zowel projectgebonden waarnemingen (meetnetten, verspreidingsonderzoek) als zogenaamde losse waarnemingen. Dit laatste type waarneming is voor amfibieën, reptielen en vissen ook heel relevant. De meeste soorten migreren namelijk niet ver. De vondst van een kamsalamander, hazelworm of kleine modderkruiper, wijst vrijwel altijd op de aanwezigheid van een populatie ter plaatse. Ook de landelijke inventarisatieweekenden waren, zoals altijd, weer goed voor veel waarnemingen. Alle waarnemers heel hartelijk bedankt voor het doorgeven van jullie waardevolle gegevens!

RAVON ontvangt ook waarnemingen vanuit diverse invoerportals en instanties zoals Telmee.nl, Waarneming.nl en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Ook deze organisaties danken wij hartelijk.

Amfibieën

De spreiding van waarnemingen over het land is ook in 2015 weer erg goed. Tegenwoordig ontvangen we jaarlijks uit het overgrote deel van alle uurhokken tenminste één waarneming. Dat is een groot compliment aan alle waarnemers waard! Ten opzichte van 2015 zijn met name de zuidelijke helft van Groningen, de Noordoostpolder, delen van Overijssel en West-Brabant beter geïnventariseerd.

Zoals bekend zijn de aantallen van de **vuursalamander** in Nederland met 99,9% afgenomen ten gevolge van besmetting met de schimmel *Batrachochytrium salamandrivorans*.

Er worden echter nog dieren gevonden. Als u nog niet gemelde waarnemingen heeft, met name vanaf 2010, dan verzoeken wij u dringend deze door te geven. Ook roepen we alle waarnemers op om onverklaarbare sterfte van andere salamandersoorten, overal in het land, direct te melden. Op www.SOSsalamander.nl vindt u meer informatie over de ziekte, hoe u kunt helpen bij het onderzoek en contactinformatie.

Bij de **Alpenwatersalamander** valt de ruime verspreiding buiten het natuurlijke areaal op, veroorzaakt door de vele illegale uitzettingen. Natuurlijke verspreidingspatronen raken steeds verder vertroebeld. Verspreid over het volledige natuurlijke areaal van de Alpenwatersalamander zijn weer waarnemingen verzameld, waaronder zich nauwelijks "nieuwe uurhokken" bevinden. Wat extra aandacht voor deze soort is wenselijk in de regio Weert en in de Kempen ten zuidwesten van Eindhoven.

Het verspreidingsbeeld van de **vinpootsalamander** in Noord-Brabant en Limburg is tamelijk stabiel en vrij goed onderzocht. Daarnaast zijn er twee bekende uitzettingen in Drenthe. Vorig jaar merkten we op dat de vinpootsalamander in het Limburgse Heuvelland extra aandacht zou mogen krijgen en dat is gebeurd. Nu vallen vooral de minder actuele gegevens op van de Brabantse Wal en de Kempen.

Bij de **kleine watersalamander** zijn er verspreid over het hele land "nieuwe uurhokken" gevonden. De soort is vrijwel landsdekkend in kaart gebracht, al laat vooral het noordoostelijke deel van het land (Flevoland, Overijssel en noordelijker) vrij veel hokken zonder (recente) waarnemingen zien.

De verspreiding van de **kamsalamander** is behoorlijk goed bekend en “nieuwe uurhokken” zijn er dan ook nauwelijks gemeld. Voor zo’n belangrijke Habitatrictlijnsoort als de kamsalamander, zijn er echter best veel hokken zonder waarnemingen in 2015. In verband met de aanwezigheid van de **Italiaanse kamsalamander** op de Veluwe blijft het belangrijk om “kamsalamanders” daar aandachtig te bekijken en waarnemingen door te geven. Maak van afwijkende dieren altijd foto’s van de boven-, zij- en onderkant! De herkenningskaart van de inheemse en Italiaanse kamsalamander is geactualiseerd. Deze is te downloaden op www.ravon.nl/herkenningskaarten en zal ook met Schubben & Slijm naar vrijwilligers worden verzonden.

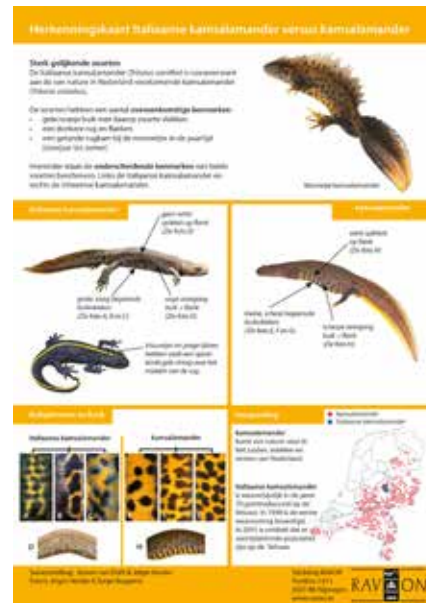
De **vroedmeesterpad** is ook in 2015 in zijn natuurlijke Zuid-Limburgse areaal nauwlettend gevolgd. Buiten Zuid-Limburg komt de soort, ook alweer door illegale uitzettingen, op vrij veel plaatsen voor, met name in stedelijk gebied.

De **geelbuikvuurpad** krijgt nog steeds volop aandacht in de resterende en nieuw gecreëerde leefgebieden.

De **knoflookpad** wordt nauwlettend gevolgd door vele vrijwilligers, terreinbeheerders en de Projectgroep Knoflookpad Nederland (Natuurbalans-Limes Divergens, Alterra Wageningen UR, Landschap Overijssel en RAVON). Via herintroductieprojecten wordt gepoogd verloren gegaan gebied weer te herbevolken.

Bij de **gewone pad en rugstreppad** zijn geen grote clusters met nieuwe uurhokken meer te vinden. Mooi is het grote aantal waarnemingen van de rugstreppad uit de Noordoostpolder. Wie zoekt er weer eens naar de gewone pad op Terschelling?

Ook de **boomkikker** wordt in veel gebieden al jaren intensief gevolgd en is daarmee goed in beeld. De nodige legale (en illegale) uitzettingen leiden tot vestiging en uitbreiding.

De herkenningskaart (Italiaanse) kamsalamander is geactualiseerd.

Reptielen

Ook van reptielen kwamen uit alle belangrijke regio's veel waarnemingen binnen. Vooral enkele geïsoleerde oudere vindplaatsen van reptielen langs de west- en noordrand van Nederland zijn intrigerend en vragen om gericht inventariserend onderzoek.

Bij de **hazelworm** zijn er weinig verrassingen. De enkele "nieuwe uurhokken" sluiten aan op bekende leefgebieden.

De **zandhagedis** is met name in de duinen en op de Veluwe weer zeer veel waargenomen. Ook de populaties uit het uiterste zuiden van de kustduinen leverden weer waarnemingen op.

Het verspreidingsgebied van de **levendbarende hagedis** is ook al lange tijd goed bekend.

De kaart van de **muurhagedis** toont de bekende Maastrichtse verspreiding met daar niet ver vandaan, en ook elders in Nederland, uitgezette en zich handhavende populaties van onder andere Franse, Duits-Zwitserse, Italiaanse en mogelijk Nederlandse origine (niet allemaal op kaart). Voor het behoud van het unieke Nederlandse genetische materiaal, is het zaak dat deze uitgezette populaties gescheiden blijven van de inheemse.

Het verspreidingsbeeld van de **gladde slang** is voor de meeste regio's redelijk up to date. Het enige "nieuwe uurhok" ligt op de Veluwe; een regio waar voor deze soort ongetwijfeld meer ontdekkingen en actualisaties mogelijk zijn.

De **ringslang** is in alle belangrijke regio's voor de soort weer aangetroffen.

De **adderkaart** is goed gevuld en toont geen verrassingen. De verspreiding in Overijssel blijkt zeer goed in beeld gebracht. Op een klein heideveldje op de Utrechtse Heuvelrug houdt een kleine, uitgezette populatie stand.

De brochure over de ringslang is verschenen in december 2016 en meegezonden met RAVON 64 als bijlage.

Vissen

In 2015 zijn in alle provincies weer viswaarnemingen verzameld, met dank aan de vele vrijwilligers! Dit geeft RAVON een goed beeld in de verspreiding van de Nederlandse vissen zodat deze beschermd kunnen worden waar nodig.

De **anadrome trekvis** als **zeeprik, zalm en fint** die vanuit zee de grote rivieren optrekken om zich voort te planten bovenstrooms van Nederland worden hoofdzakelijk langs de kust en in de grote rivieren aangetroffen. De waarnemingen van de soorten die hun gehele levenscyclus in het zoete water ronden geven een overwegend positief beeld in zowel de stromende als stilstaande wateren.

Kleine stromingsminnende soorten als **beekprik en beekdonderpad** zijn weer in een aanzienlijk deel van het bekende leefgebied aangetroffen.

Plantenminnende soorten als **rietvoorn, zeelt, en snoek** zijn ook in 2015 weer op veel plaatsen aangetroffen, evenals generalistische soorten als **blankvoorn, baars en kleine modderkruiper** die in veel verschillende watertypen kunnen leven.

Het aantal waarnemingen van de **kwabaal** blijft erg beperkt, de soort werd in slechts 7 uurhokken waargenomen. Gezien de bedreigde status van deze soort zijn we erg benieuwd naar waarnemingen om de relictpopulaties in beeld te brengen en gerichte herstelmaatregelen in het leefgebied van deze bijzondere soort te kunnen nemen.

Van de **grote modderkruiper**, een soort die net als de kwabaal gebaat is bij overstromingen van uiterwaarden, werden in 2015 in 8 nieuwe uurhokken populaties ontdekt. Dit wijst erop dat er zeker voor deze soorten in de verborgen hoeken van het watersysteem, zoals in oude polderwatertjes, nog bijzondere ontdekkingen te doen zijn.

Een aantal **exotische soorten** blijkt zich nog steeds verder uit te breiden. Dit geldt met name voor de **blauwband** (12 nieuwe hokken) en de **Ponto**

Kaspische grondels: Marm grondel (ruim 40 nieuwe hokken), Kessler's grondel (13 nieuwe hokken), Pontische stroomgrondel (16 nieuwe hokken) en Zwartbekgrondel (ruim 30 nieuwe hokken). Hierbij worden ook steeds meer regionale wateren, vooral in Friesland, gekoloniseerd.

Legenda kaarten

De kaarten geven een beeld van de verzamelde gegevens in 2015. Per soort zijn met een rode stip de uurhokken (5 x 5 km) weergegeven waar de desbetreffende soort in 2015 is waargenomen. De grijze vierkantjes geven aan waar de soort in de negen voorafgaande jaren is waargenomen (2005-2013). Behoudens enkele uitzonderingen, komen deze grotendeels overeen met de waarnemingenoverzichten die de afgelopen jaren zijn gepresenteerd. Nog niet alle gegevens zijn gecontroleerd op betrouwbaarheid.

De brochure over de kwabaal is verschenen in december 2016 en meegezonden met RAVON 63 als bijlage.

amfibieën

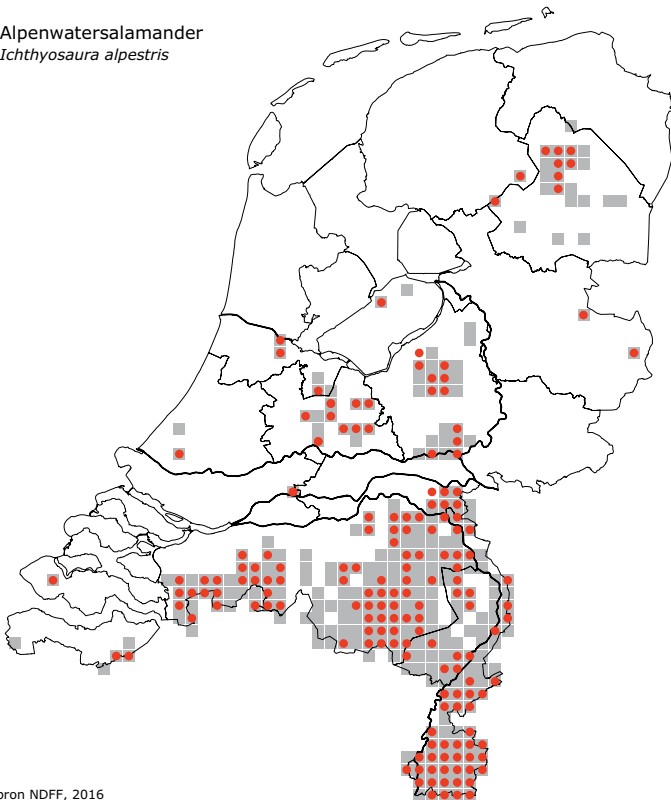
bron NDFF, 2016

vuursalamander
Salamandra salamandra

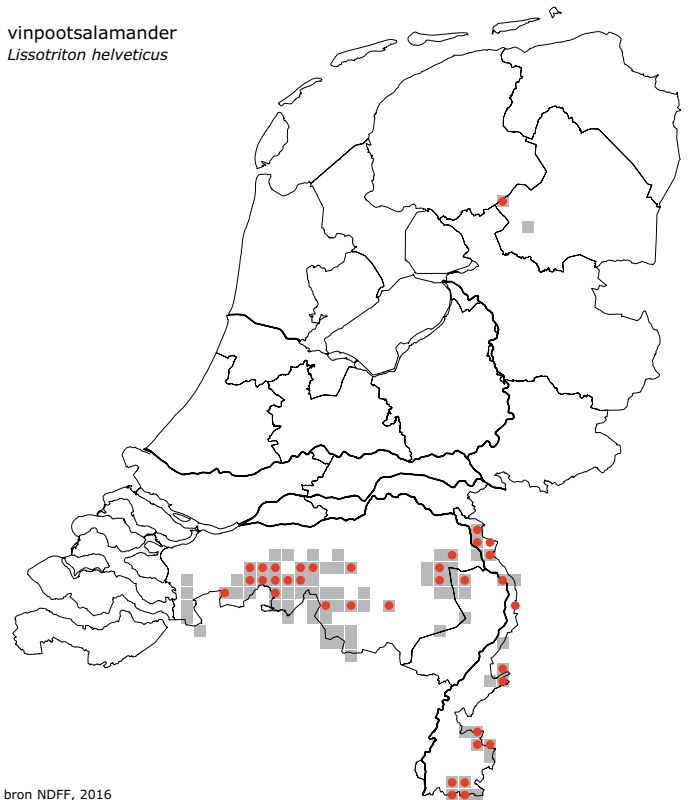
bron NDFF, 2016

Alpenwatersalamander
Ichthyosaura alpestris

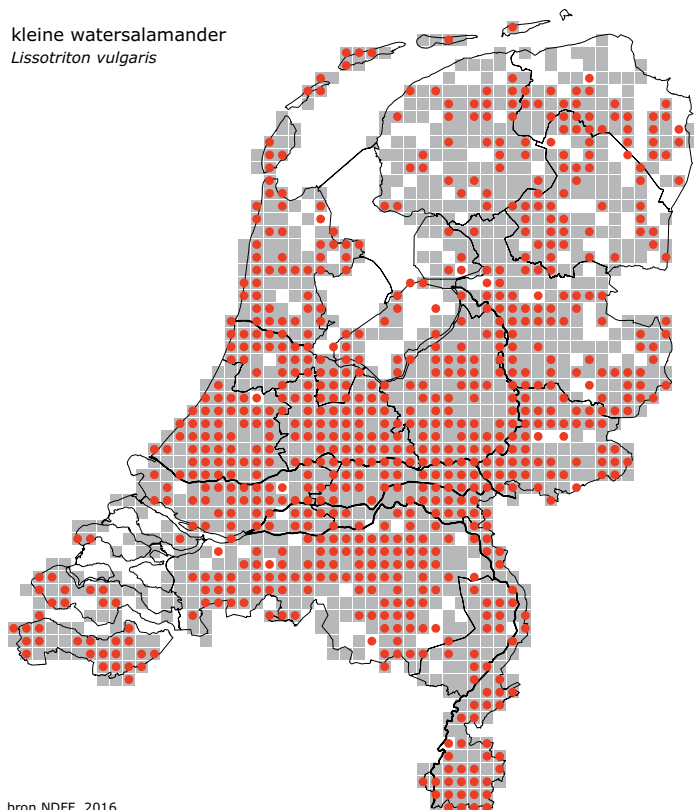
bron NDFF, 2016

vinpootsalamander
Lissotriton helveticus

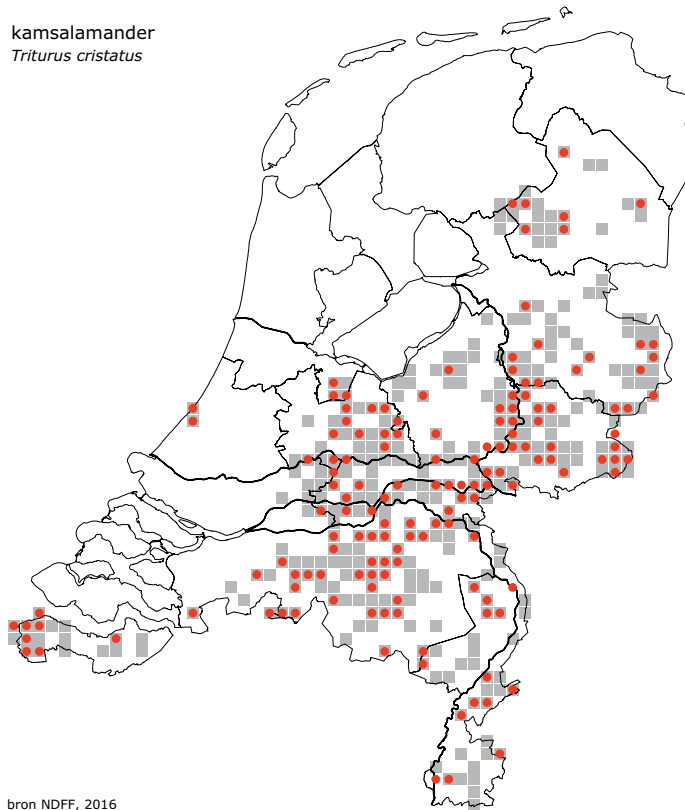
bron NDFF, 2016

kleine watersalamander
Lissotriton vulgaris

bron NDFD, 2016

kamsalamander
Triturus cristatus

bron NDFD, 2016

Italiaanse kamsalamander
Triturus carnifex

bron NDFD, 2016

vroedmeesterpad
Alytes obstetricans

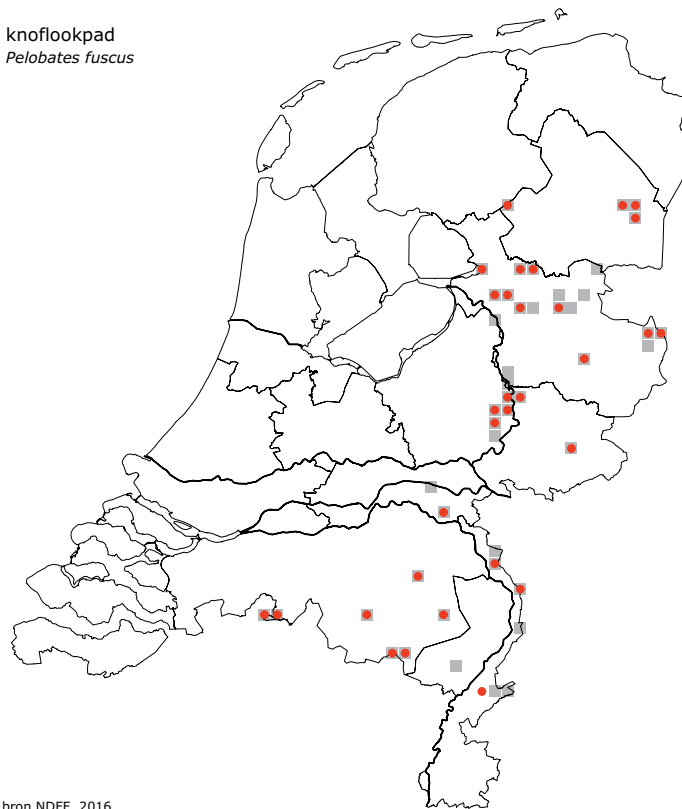
bron NDFD, 2016

geelbuikvuurpad
Bombina variegata

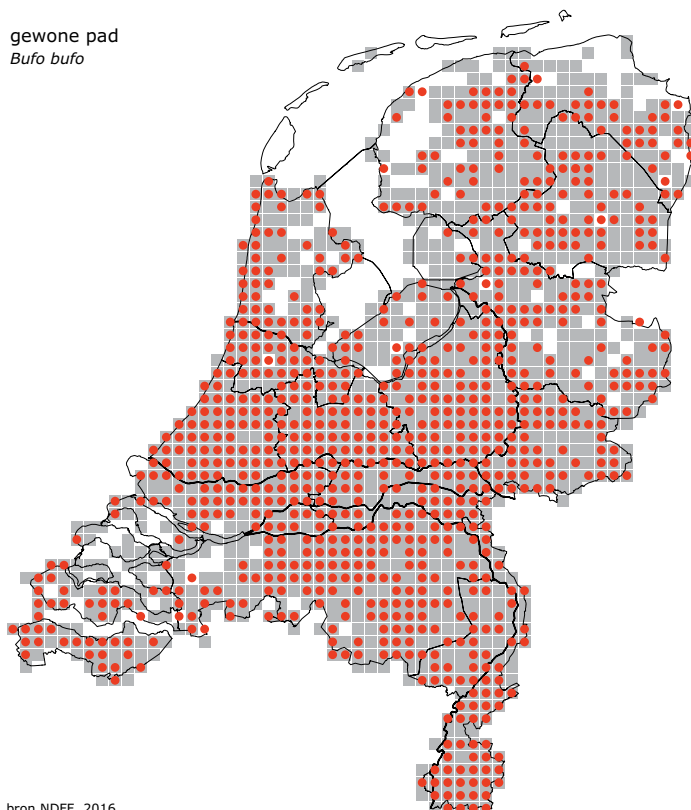
bron NDFP, 2016

knoflookpad
Pelobates fuscus

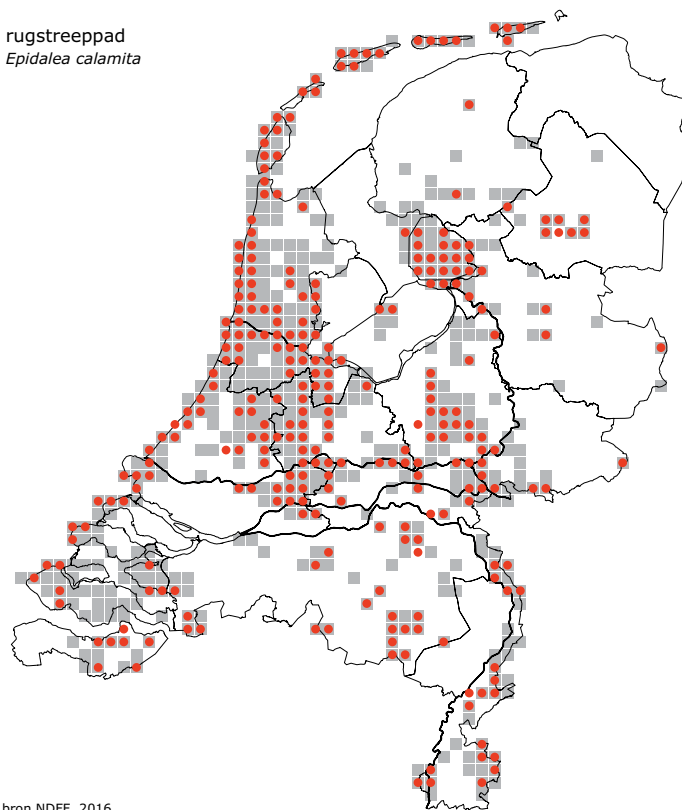
bron NDFP, 2016

gewone pad
Bufo bufo

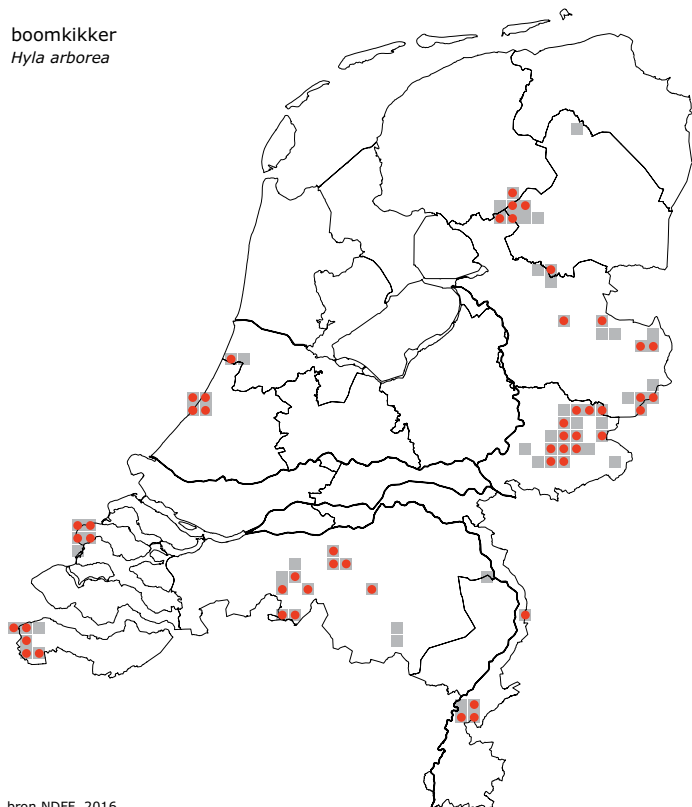
bron NDFP, 2016

rugstreeppad
Epidalea calamita

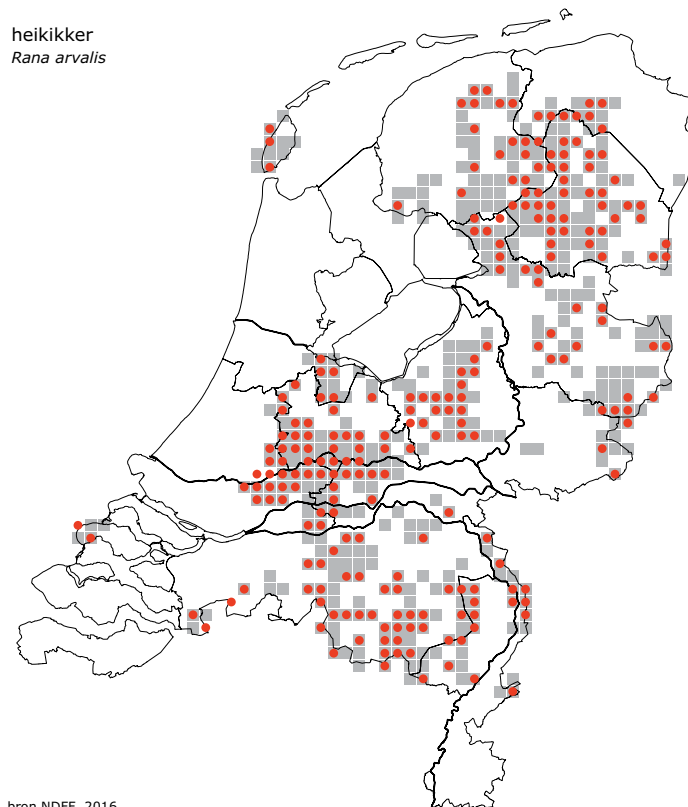
bron NDFP, 2016

boomkikker
Hyla arborea

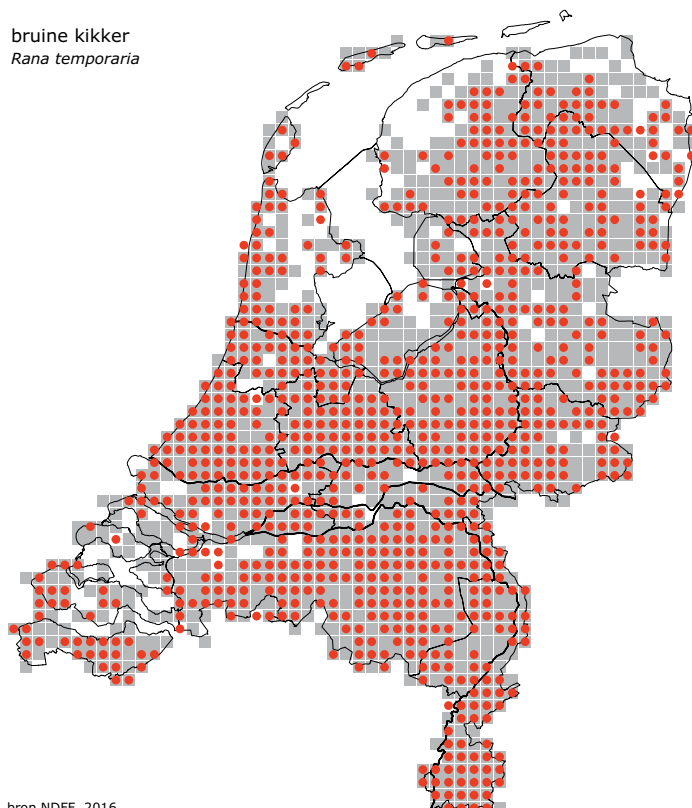
bron NDFD, 2016

heikikker
Rana arvalis

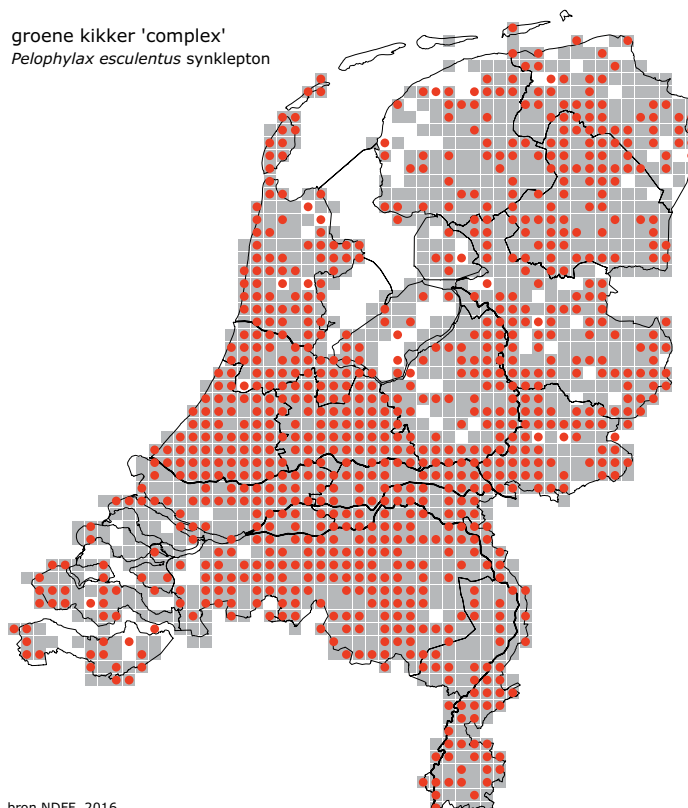
bron NDFD, 2016

bruine kikker
Rana temporaria

bron NDFD, 2016

groene kikker 'complex'
Pelophylax esculentus synklepton

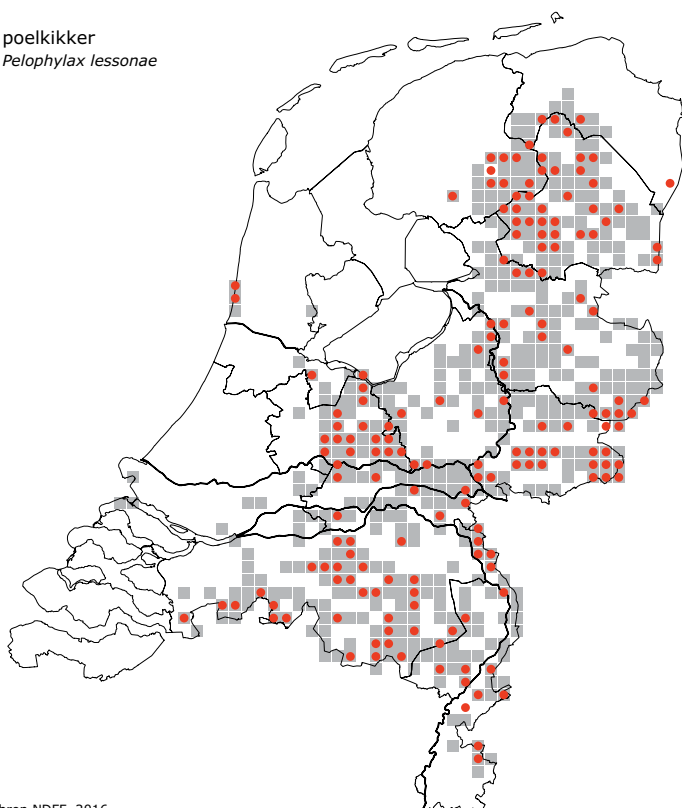

bron NDFD, 2016

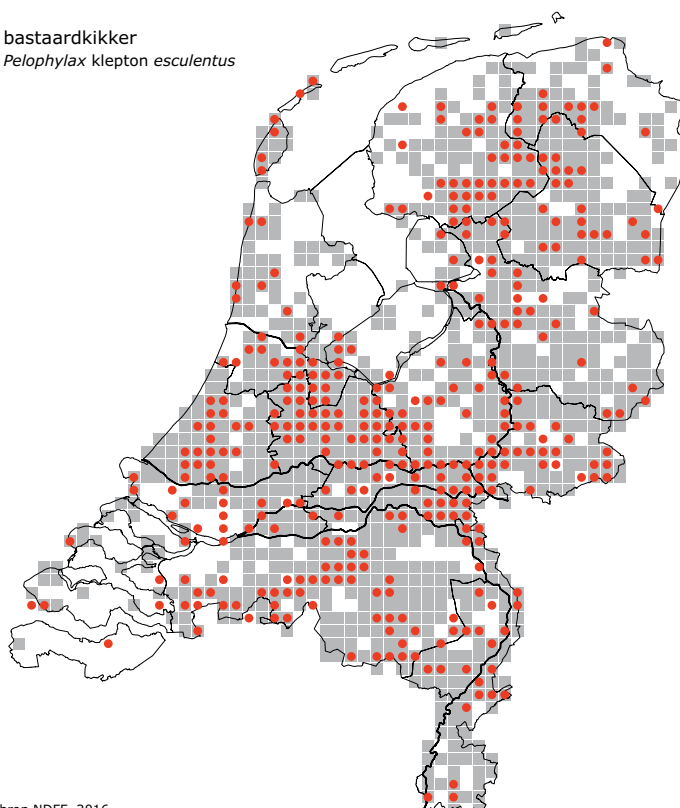
Bastaardkickers. (Foto: Jelger Herder)

poelkikker
Pelophylax lessonae

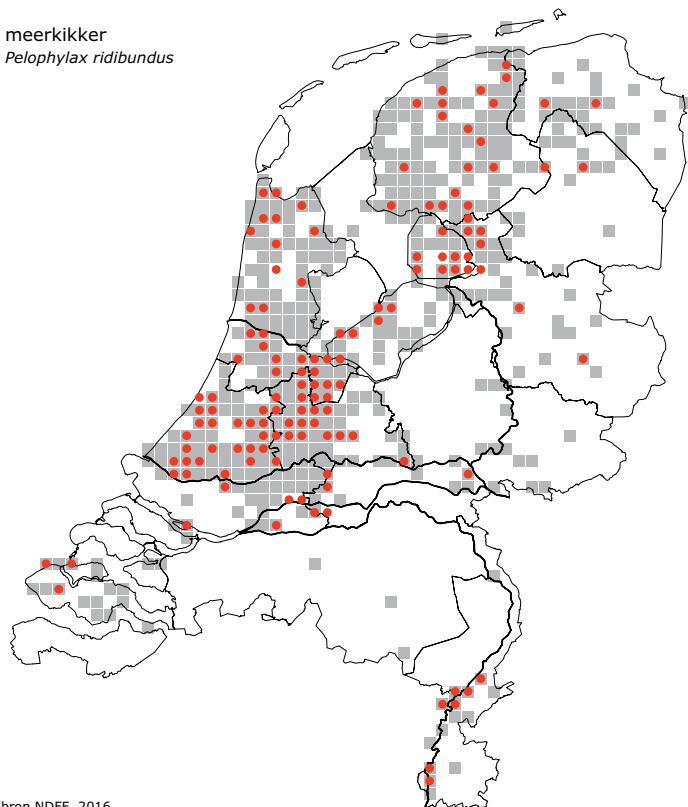
bron NDF, 2016

bastaardkikker
Pelophylax klepton esculentus

bron NDF, 2016

meerkikker
Pelophylax ridibundus

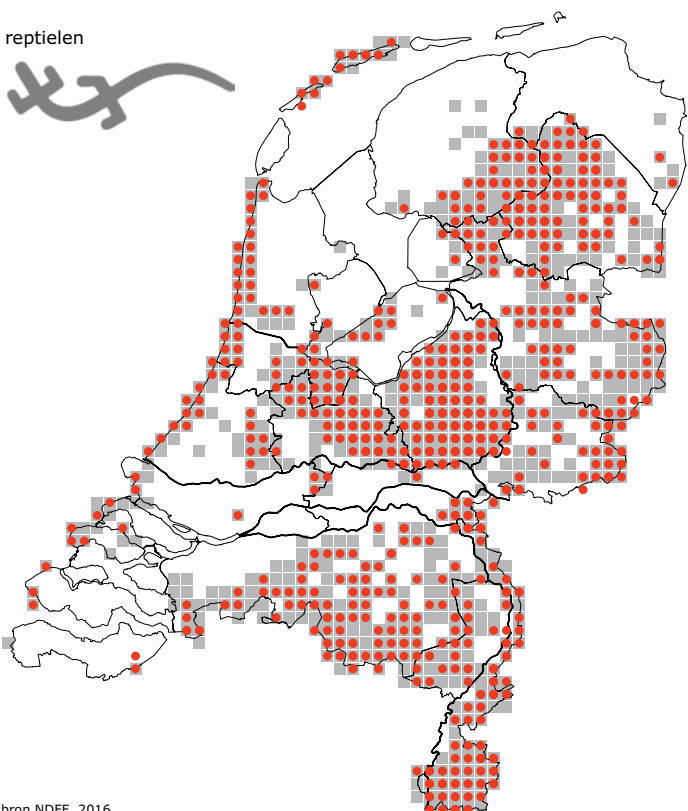
bron NDFD, 2016

Amerikaanse stierkikker
Lithobates catesbeianus

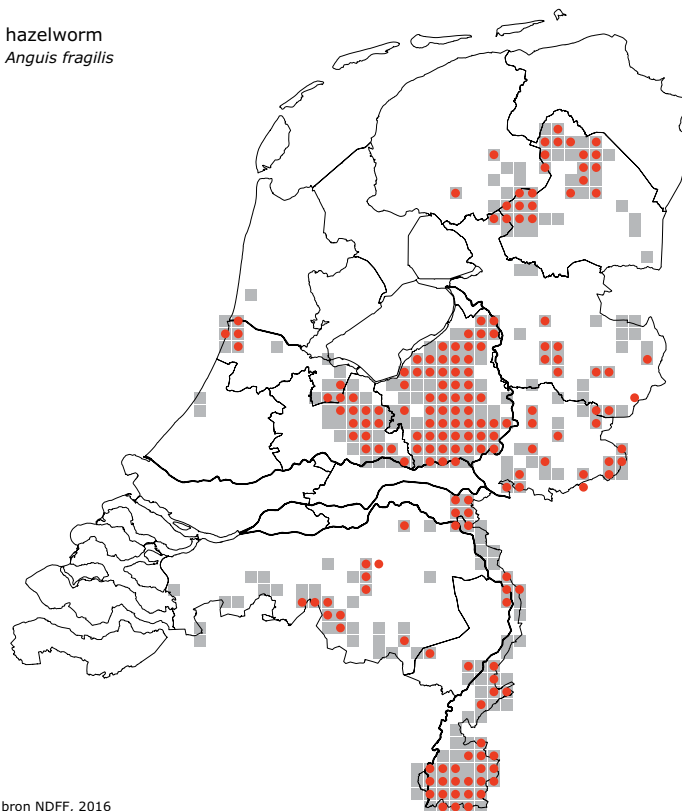
bron NDFD, 2016

reptielen

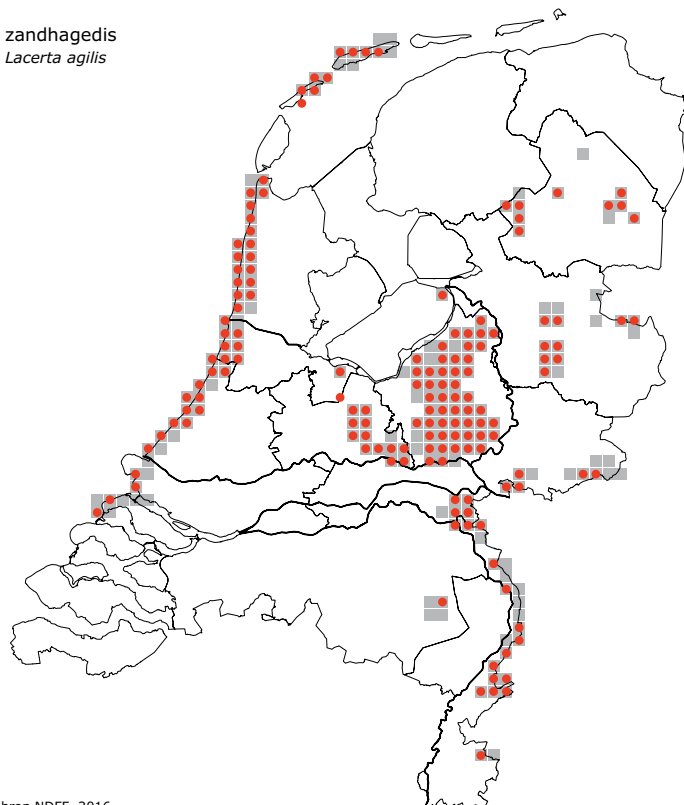
bron NDFD, 2016

hazelworm
Anguis fragilis

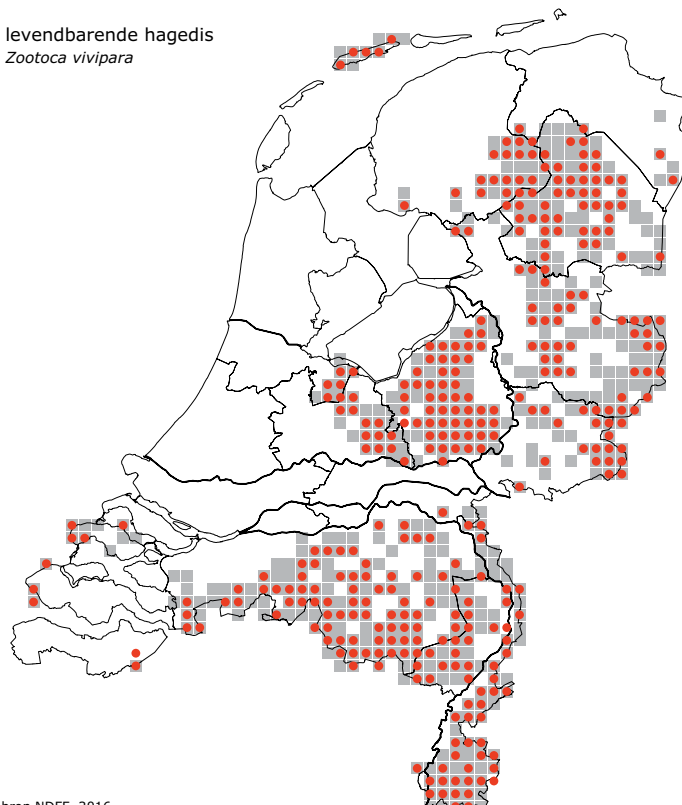
bron NDFD, 2016

zandhagedis
Lacerta agilis

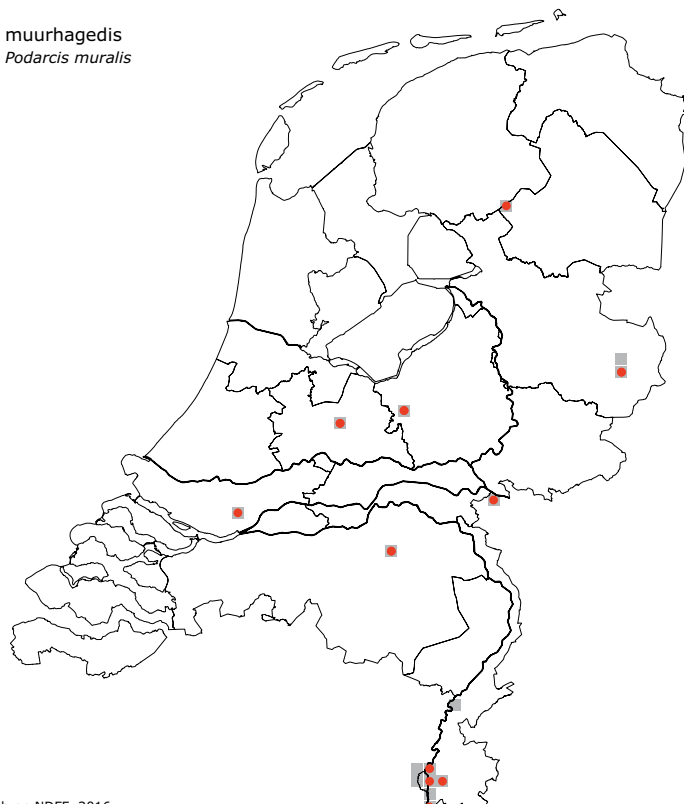
bron NDFD, 2016

levendbarende hagedis
Zootoca vivipara

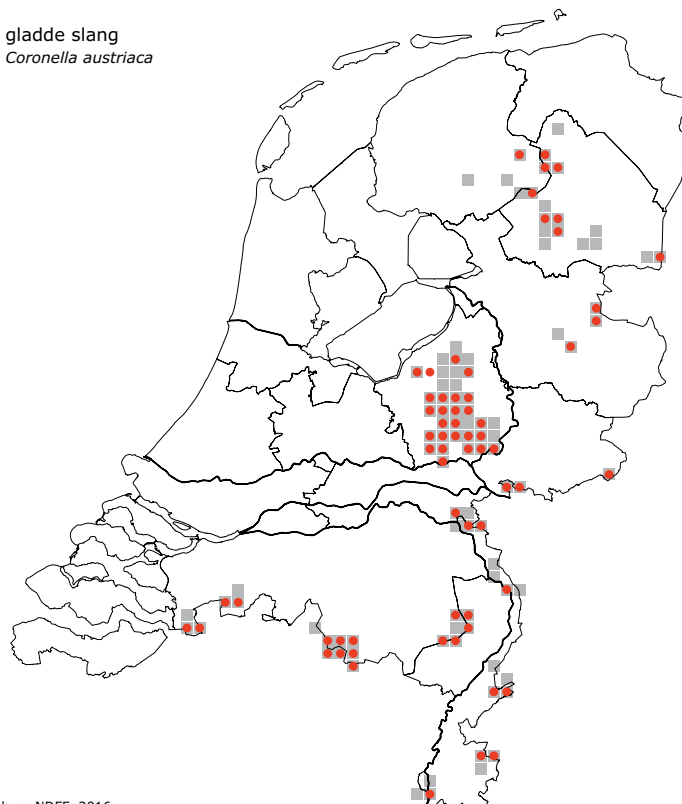
bron NDFD, 2016

muurhagedis
Podarcis muralis

bron NDFD, 2016

gladde slang
Coronella austriaca

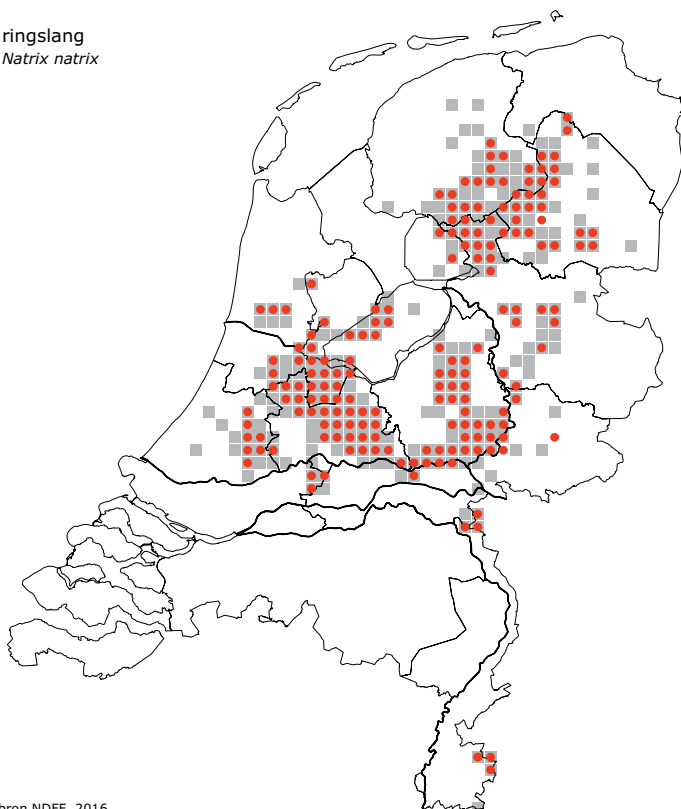

bron NDFD, 2016

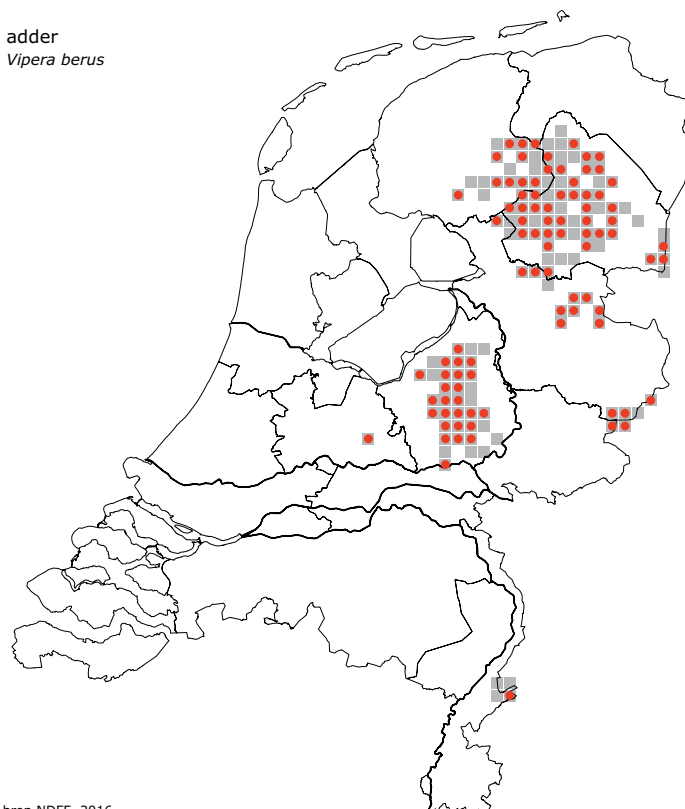
Adder. (Foto: Jelger Herder)

ringslang
Matrix natrix

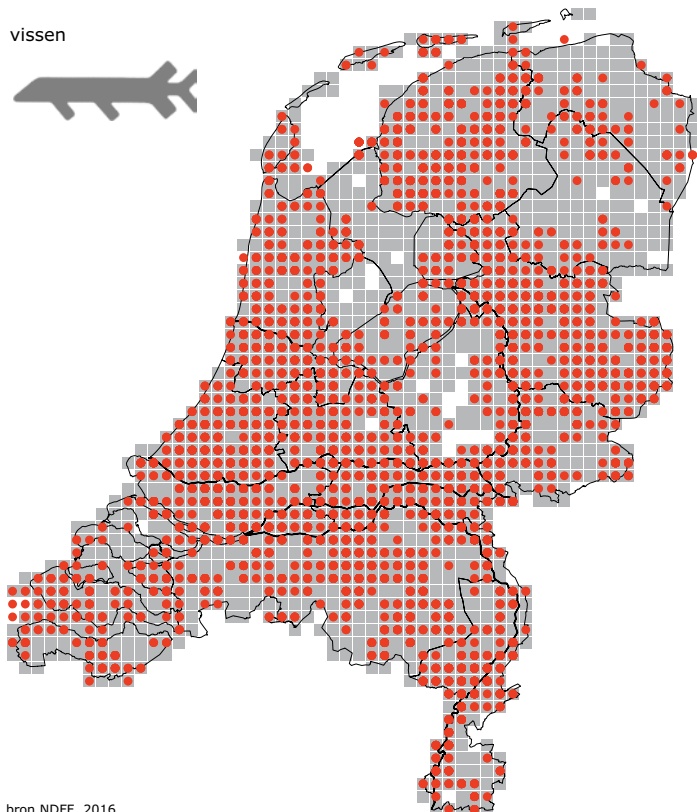
bron NDF, 2016

adder
Vipera berus

bron NDF, 2016

vissen

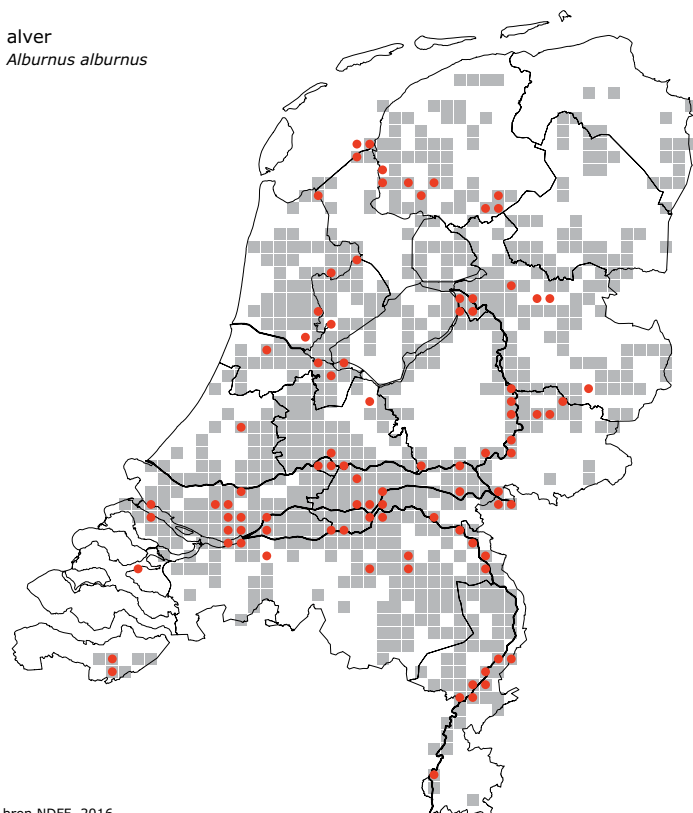
bron NDFD, 2016

Afrikaanse meerval
Clarias gariepinus

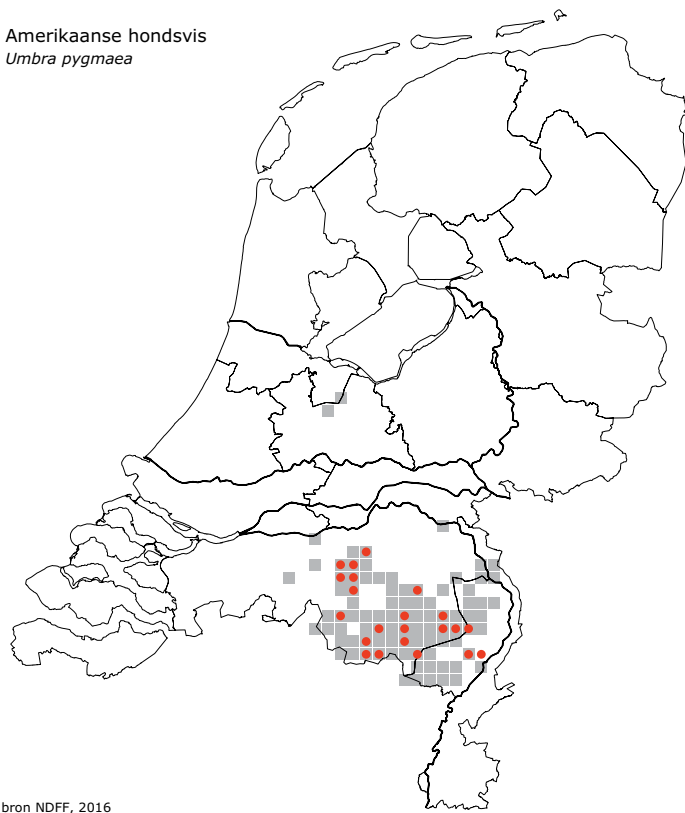
bron NDFD, 2016

alver
Alburnus alburnus

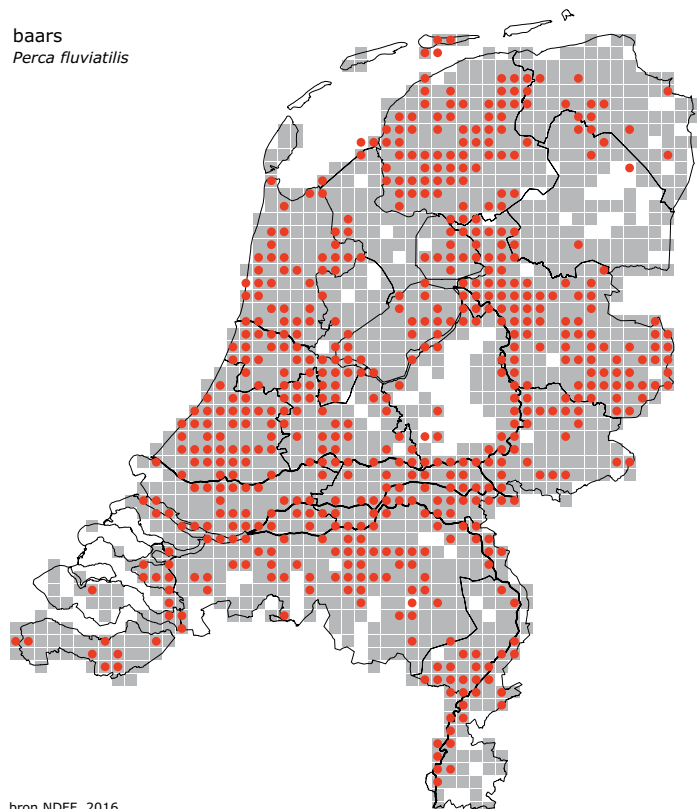
bron NDFD, 2016

Amerikaanse hondsvij
Umbra pygmaea

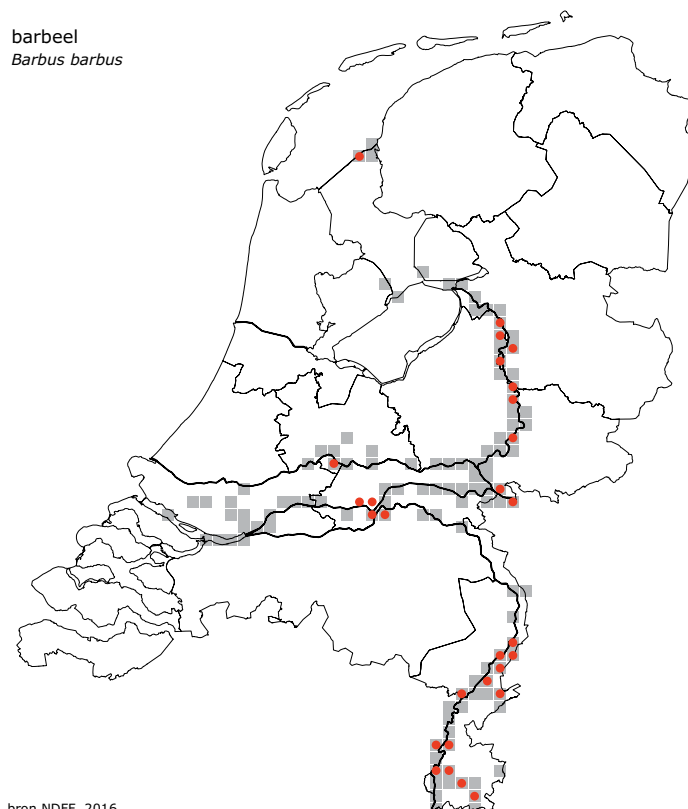
bron NDFD, 2016

baars
Perca fluviatilis

bron NDFD, 2016

barbeel
Barbus barbus

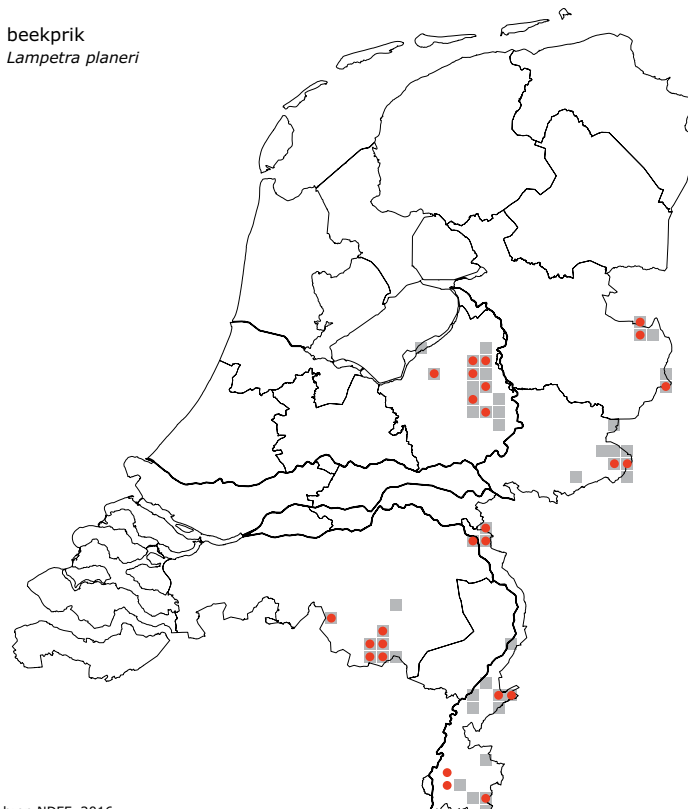
bron NDFD, 2016

beekdonderpad
Cottus rhenanus

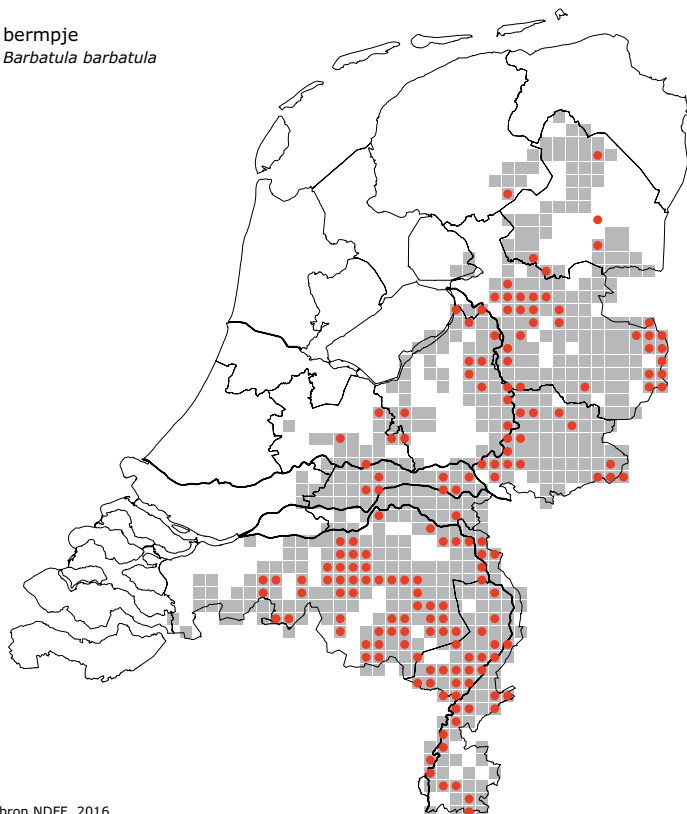
bron NDFD, 2016

beekprik
Lampetra planeri

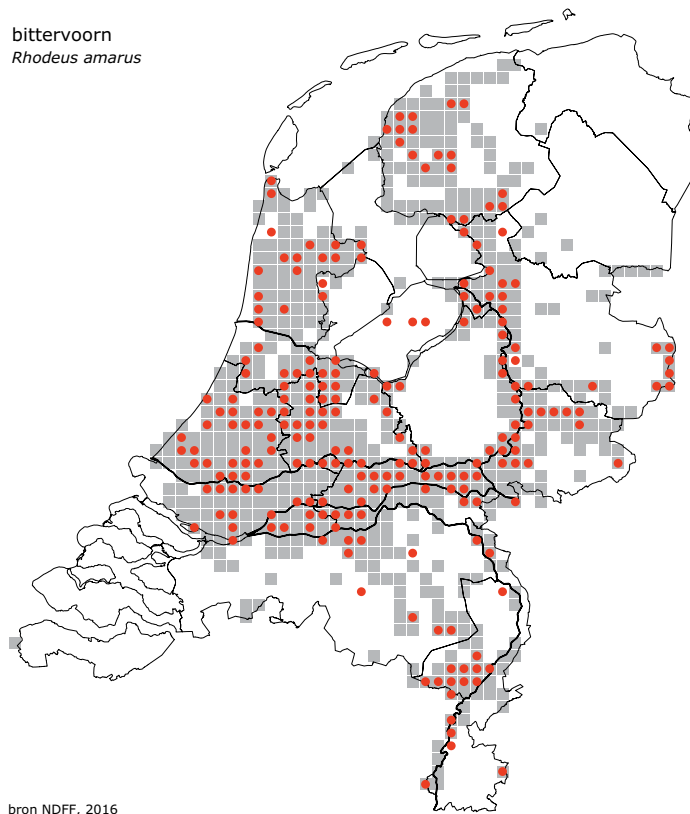
bron NDFD, 2016

bermpje
Barbatula barbatula

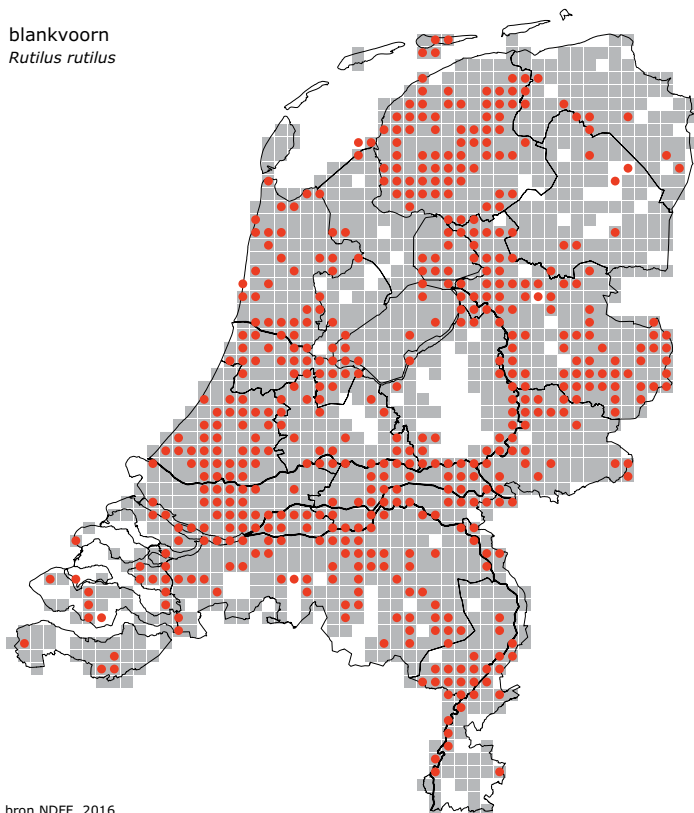
bron NDFF, 2016

bittervoorn
Rhodeus amarus

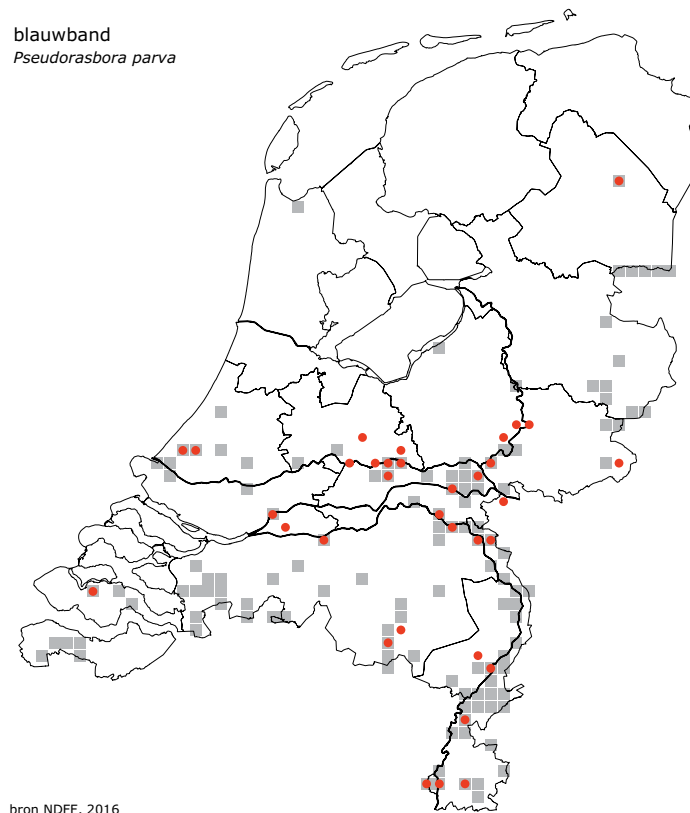
bron NDFF, 2016

blankvoorn
Rutilus rutilus

bron NDFF, 2016

blauwband
Pseudorasbora parva

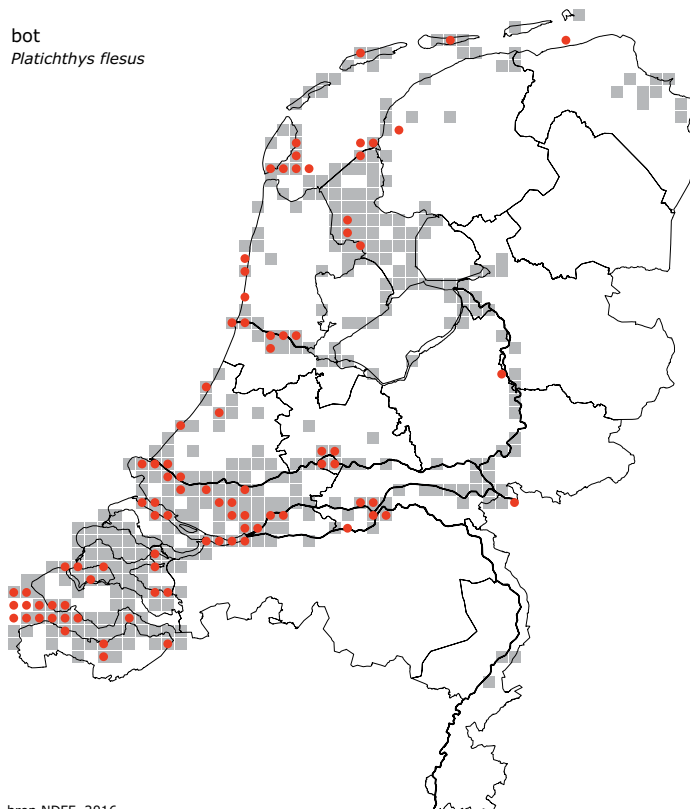
bron NDFF, 2016

blauwneus
Vimba vimba

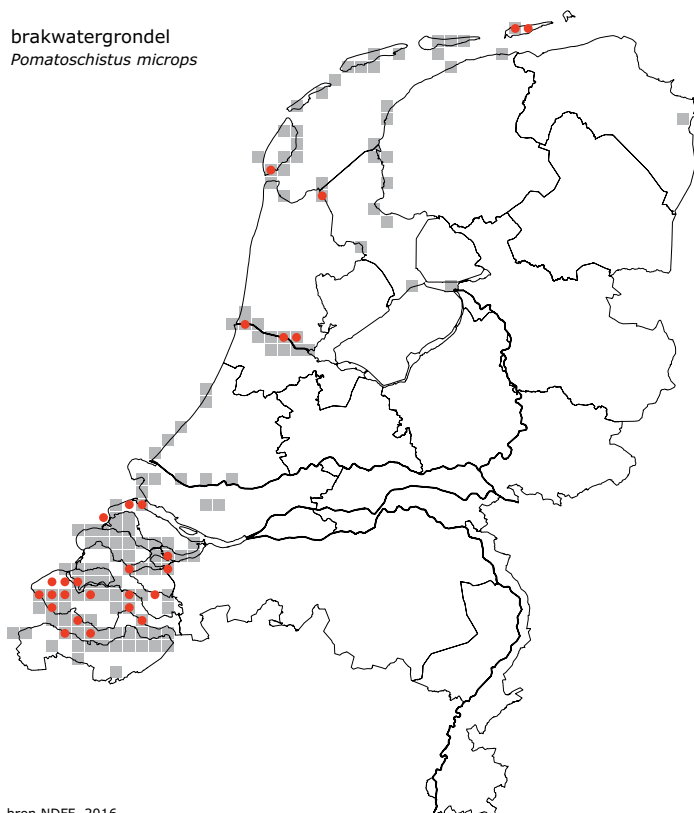
bron NDFF, 2016

bot
Platichthys flesus

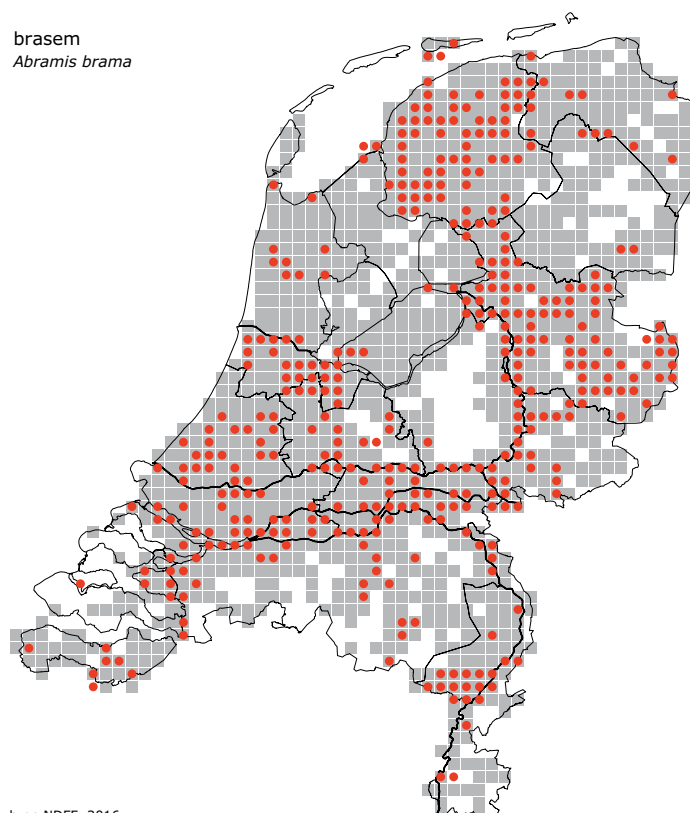
bron NDFF, 2016

brakwatergrondel
Pomatoschistus microps

bron NDFF, 2016

brasem
Abramis brama

bron NDFF, 2016

bruine dwergmeerval
Ameiurus nebulosus

bron NDFP, 2016

dikkopelrits
Pimephales promelas

bron NDFP, 2016

diklipharder
Chelon labrosus

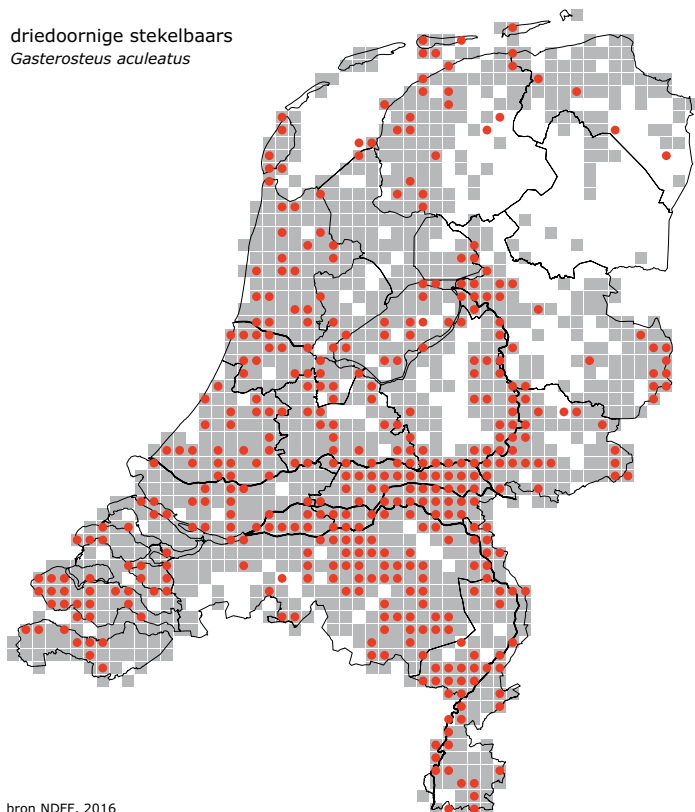
bron NDFP, 2016

Donaubrasem
Ballerus sapa

bron NDFP, 2016

driedoornige stekelbaars
Gasterosteus aculeatus

bron NDFD, 2016

dunlipharder
Liza ramada

bron NDFD, 2016

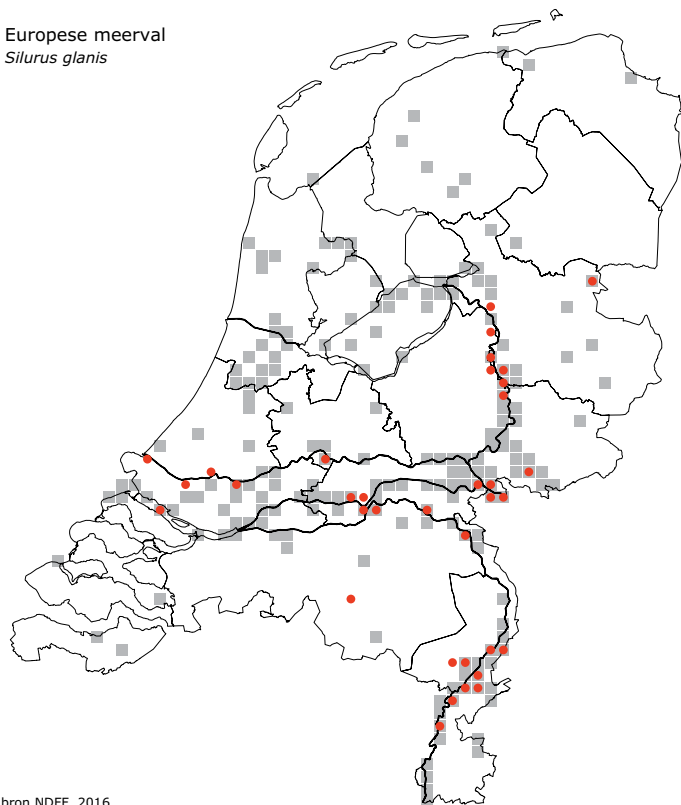
Driedoornige stekelbaars. (Foto: Jelger Herder)

elrits
Phoxinus phoxinus

bron NDFD, 2016

Europese meerval
Silurus glanis

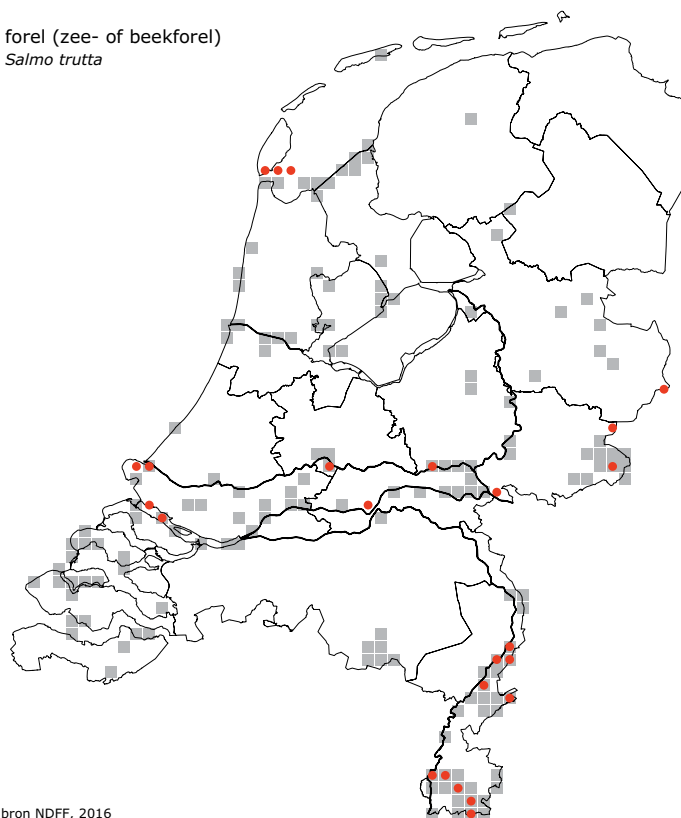
bron NDFF, 2016

fint
Alosa fallax

bron NDFF, 2016

forel (zee- of beekforel)
Salmo trutta

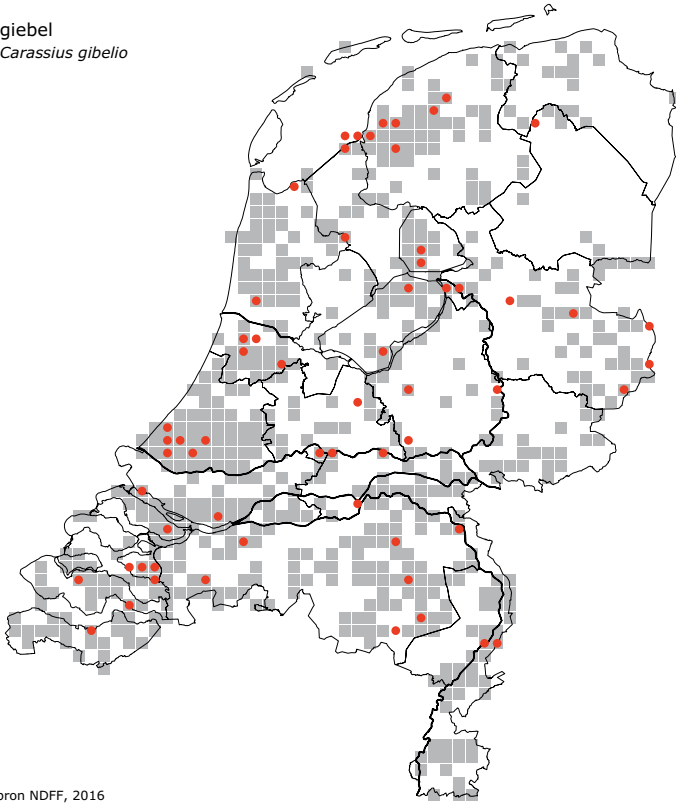
bron NDFF, 2016

gestippelde alver
Alburnoides bipunctatus

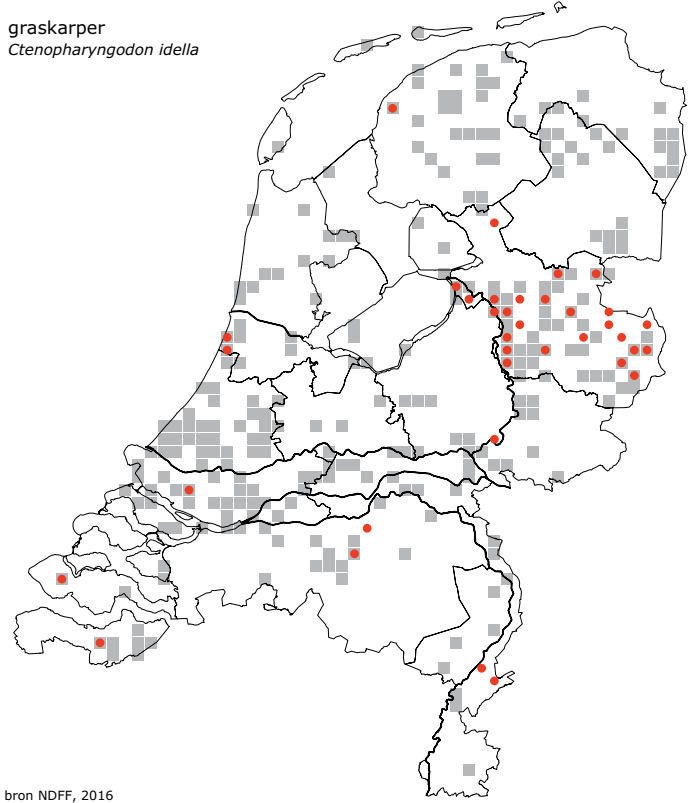
bron NDFF, 2016

giebel
Carassius gibelio

bron NDFD, 2016

graskarper
Ctenopharyngodon idella

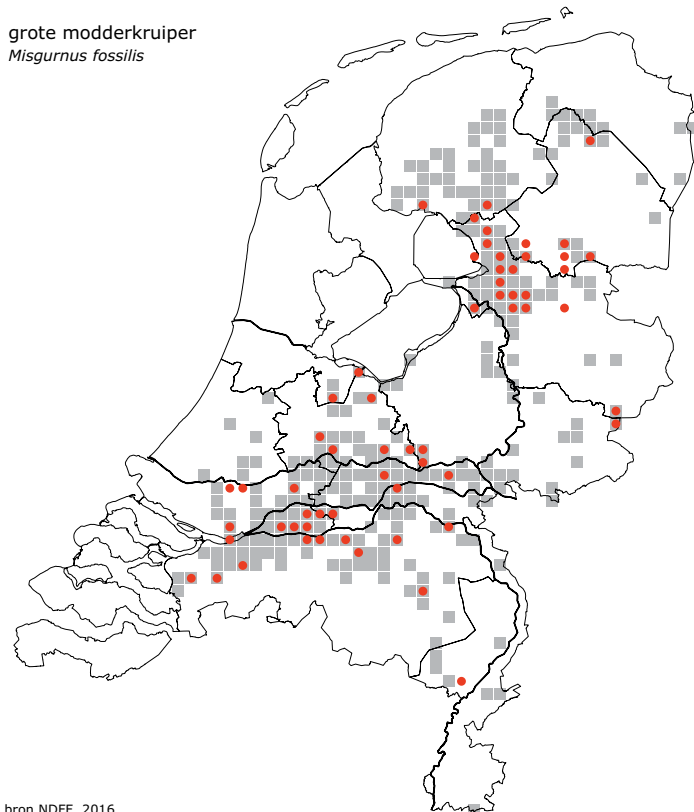
bron NDFD, 2016

grootkopkarper
Hypophthalmichthys nobilis

bron NDFD, 2016

grote modderkruiper
Misgurnus fossilis

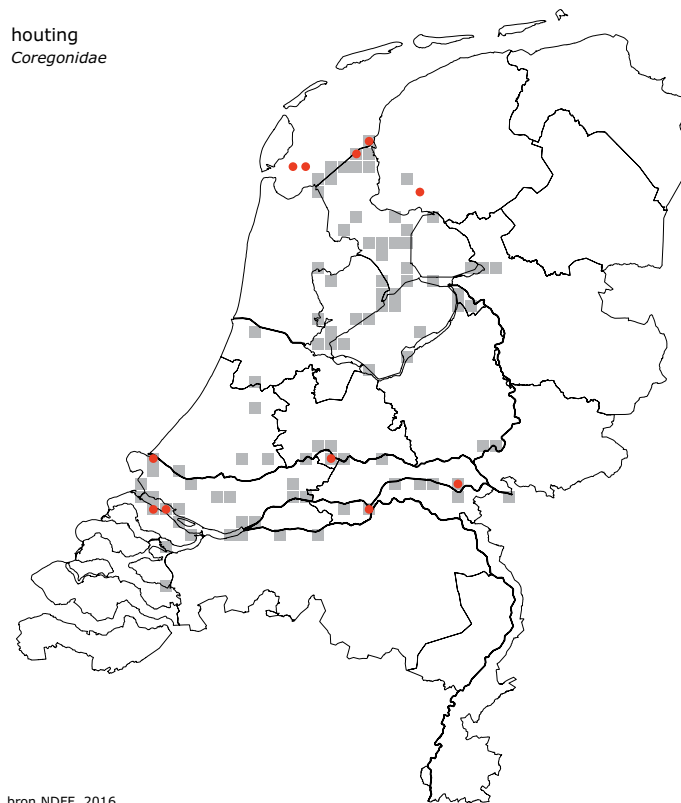
bron NDFD, 2016

gup
Poecilia reticulata

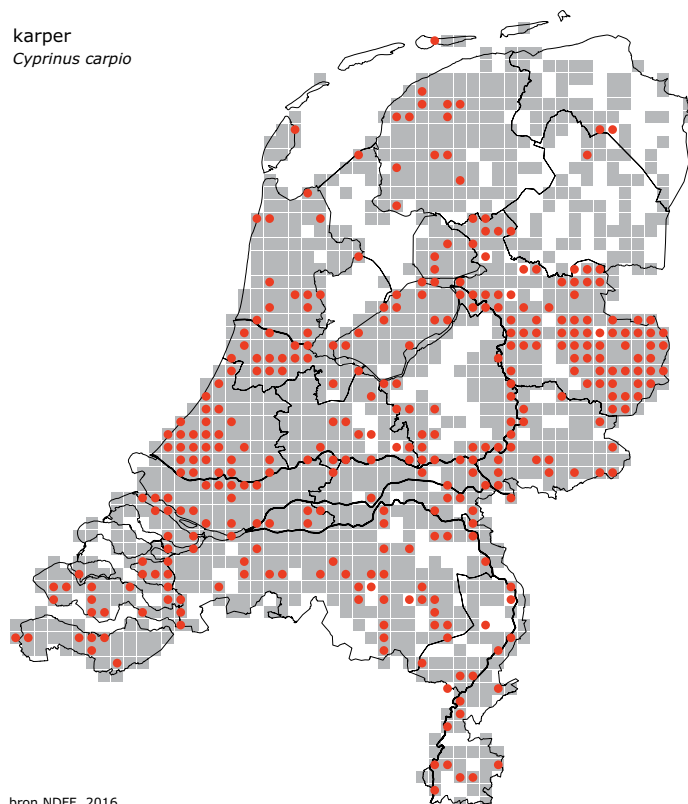
bron NDFD, 2016

houting
Coregonidae

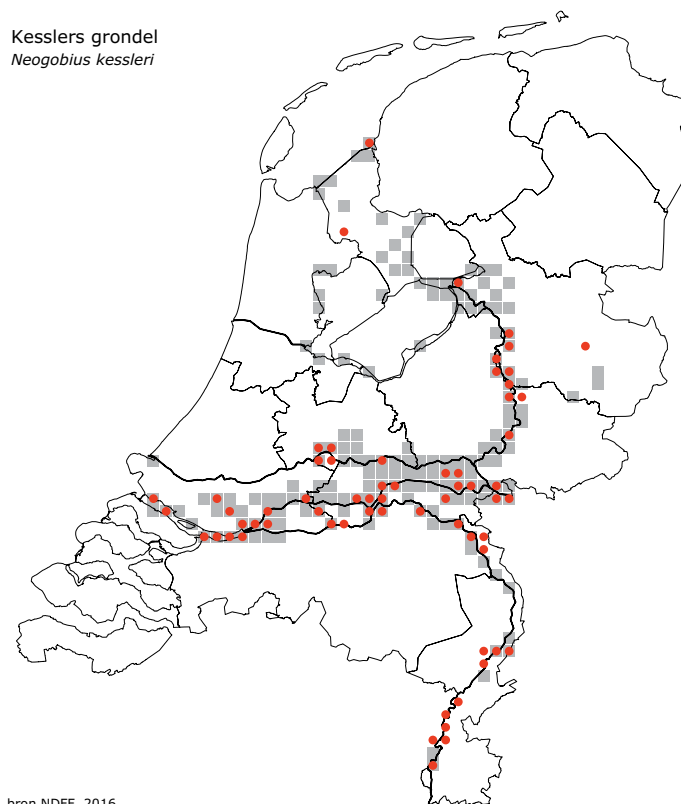
bron NDFD, 2016

karper
Cyprinus carpio

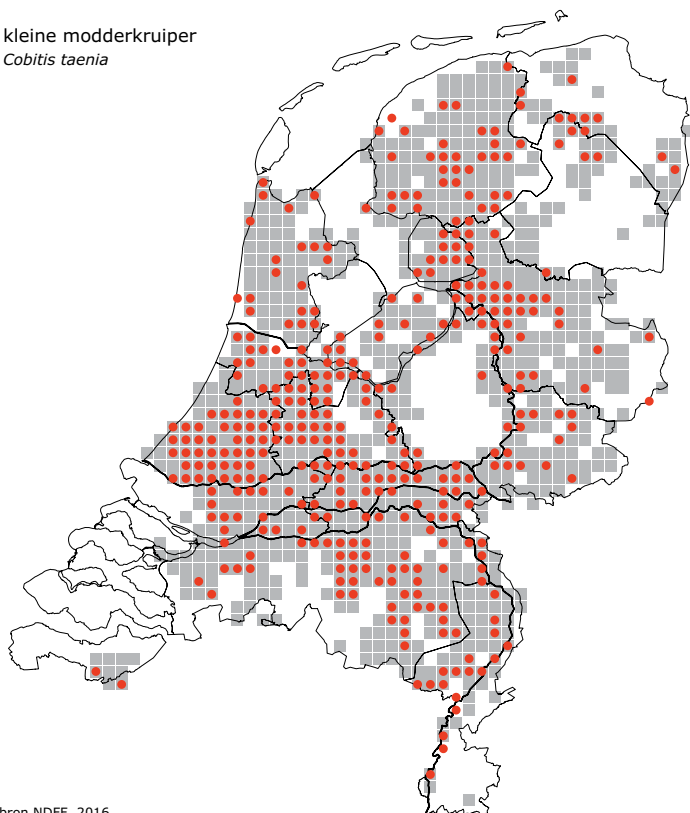
bron NDFD, 2016

Kesslers grondel
Neogobius kessleri

bron NDFD, 2016

kleine modderkruiper
Cobitis taenia

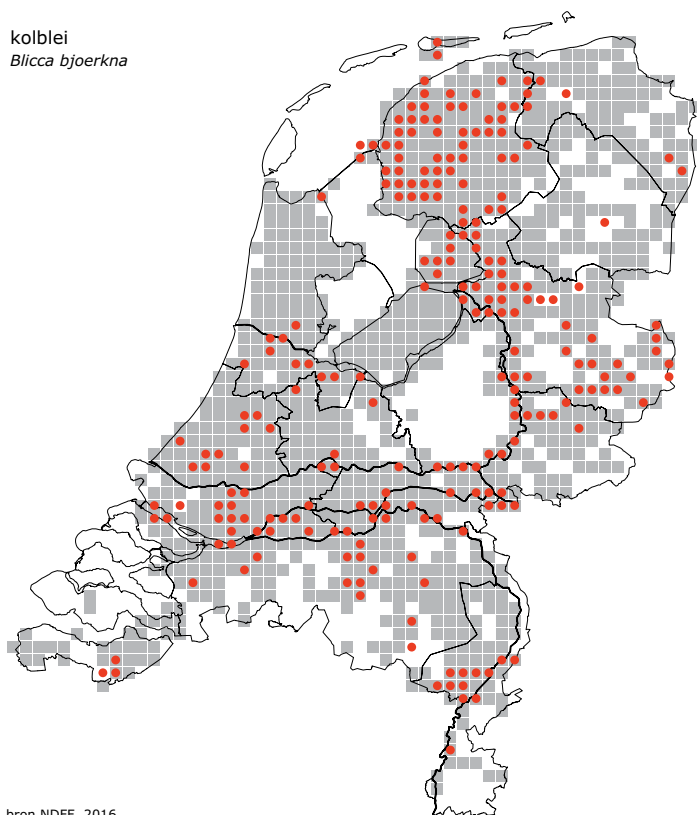
bron NDFP, 2016

knorrepos
Micropogonias undulatus

bron NDFP, 2016

kolblei
Blicca bjoerkna

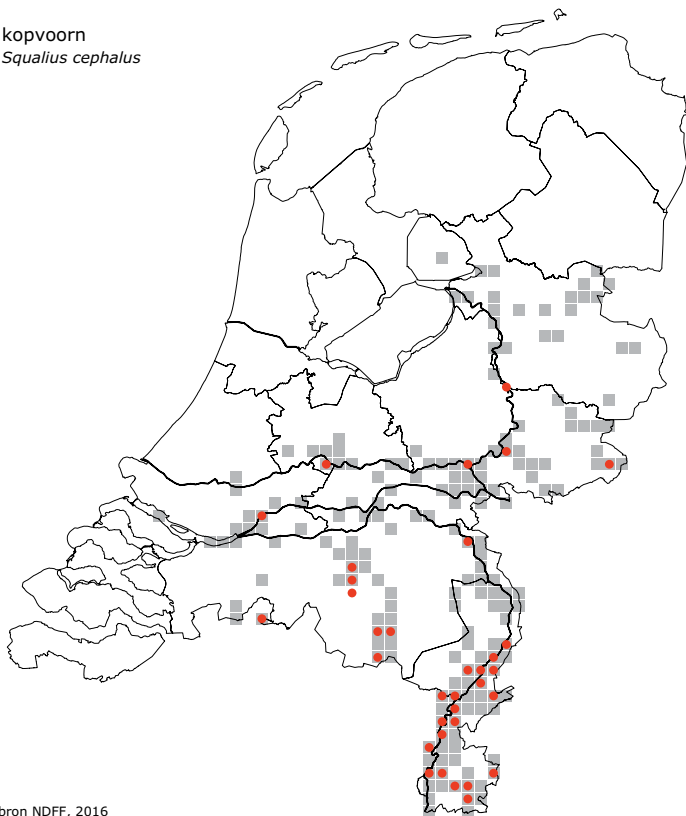

bron NDFP, 2016

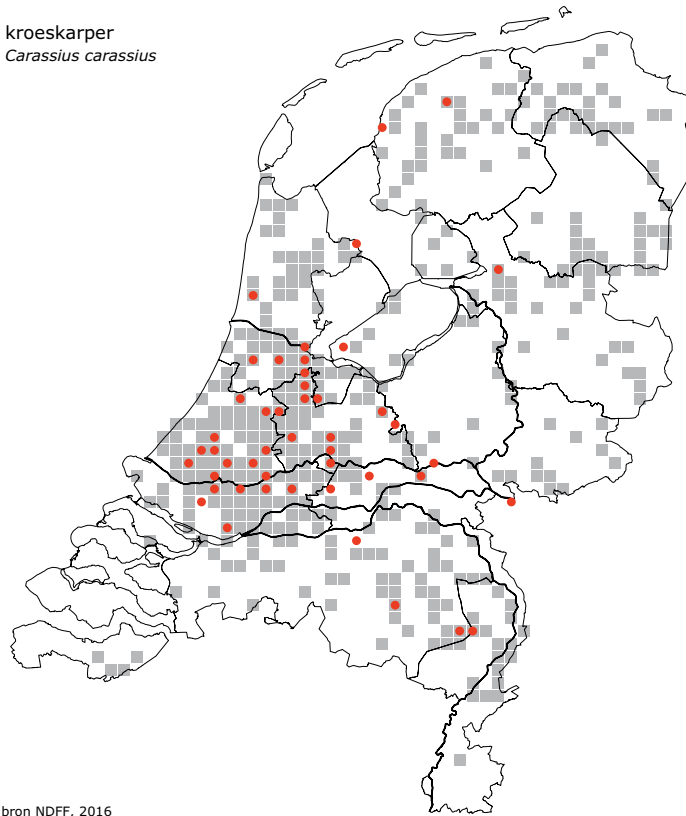
Kolblei. (Foto: blikonderwater.nl)

kopvoorn
Squalius cephalus

bron NDFP, 2016

kroeskarper
Carassius carassius

bron NDFP, 2016

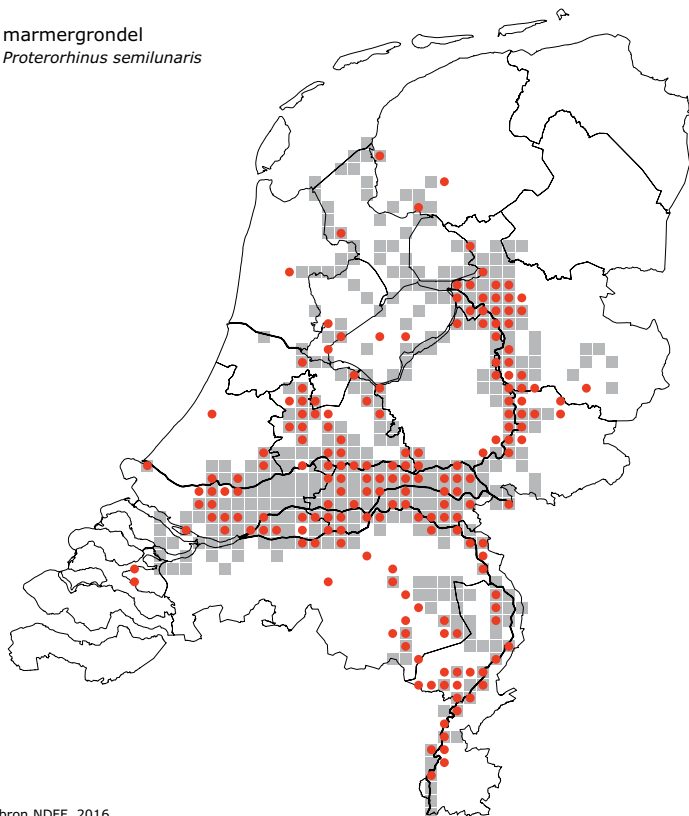
Kopvoorn. (Foto: blikonderwater.nl)

kwabaal
Lota lota

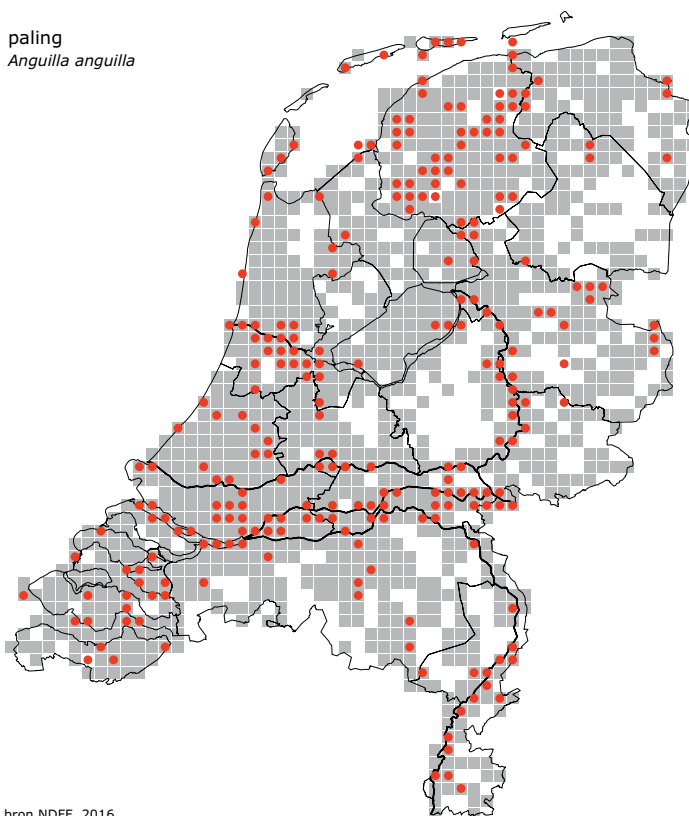
bron NDFP, 2016

marmergroundel
Proterorhinus semilunaris

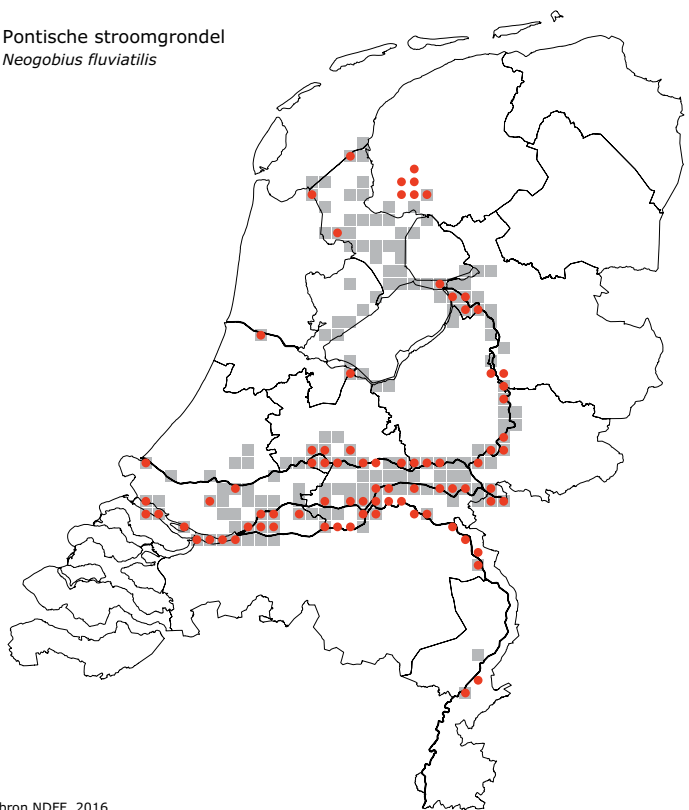
bron NDFP, 2016

paling
Anguilla anguilla

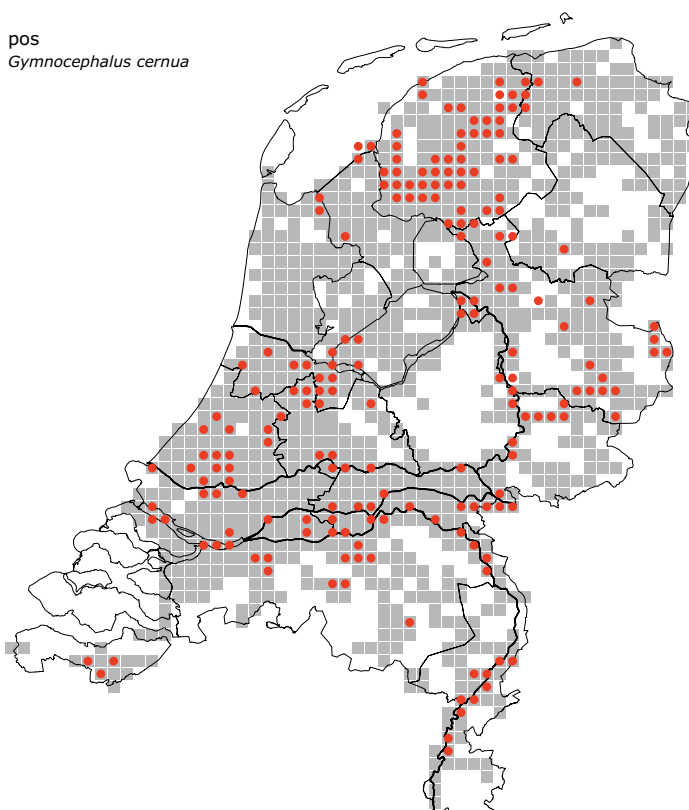
bron NDFP, 2016

Pontische stroomgrondel
Neogobius fluviatilis

bron NDFP, 2016

pos
Gymnocephalus cernua

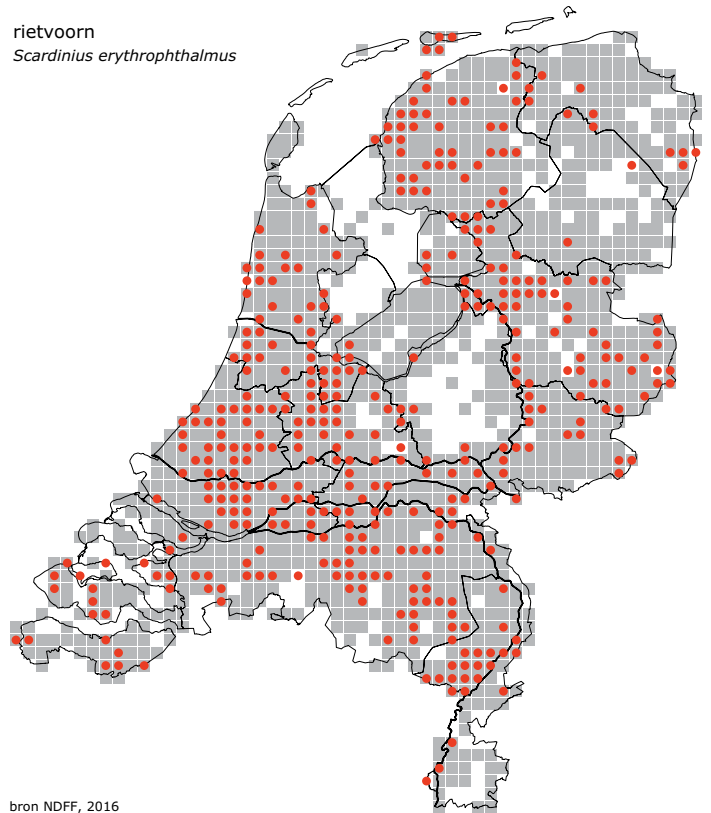
bron NDFP, 2016

regenboogforel
Oncorhynchus mykiss

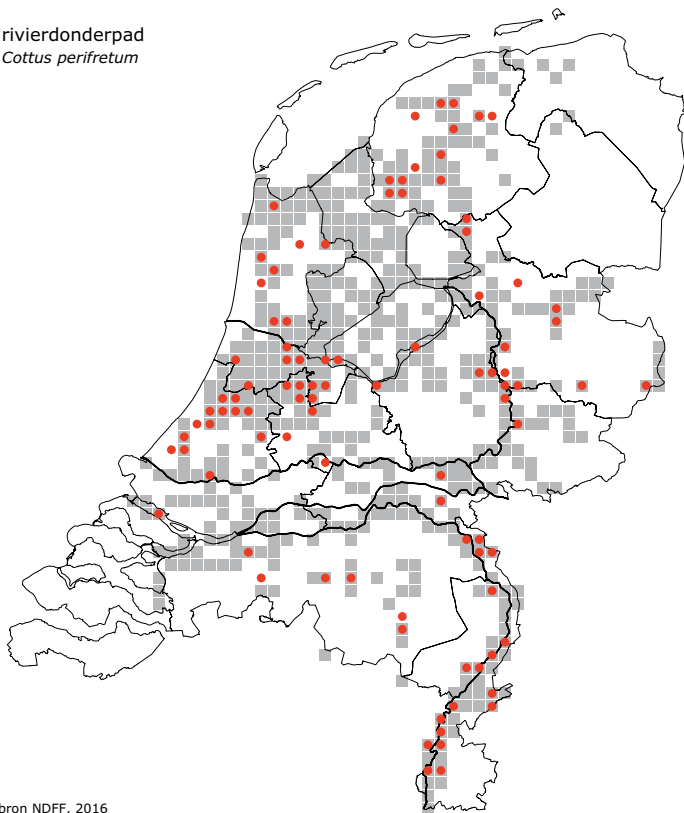
bron NDFD, 2016

rietvoorn
Scardinius erythrophthalmus

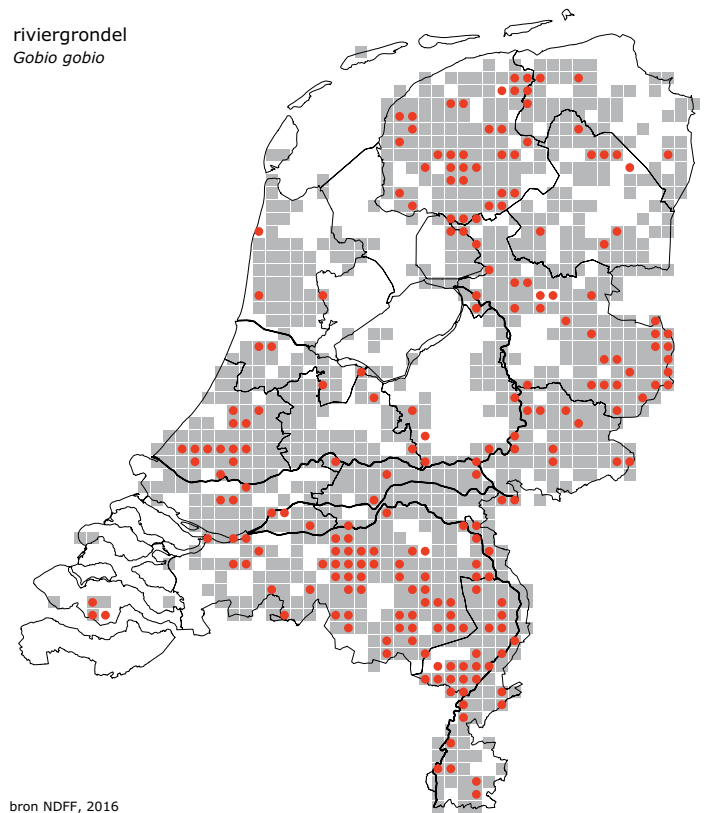
bron NDFD, 2016

rivierdonderpad
Cottus perifretum

bron NDFD, 2016

riviergrondel
Gobio gobio

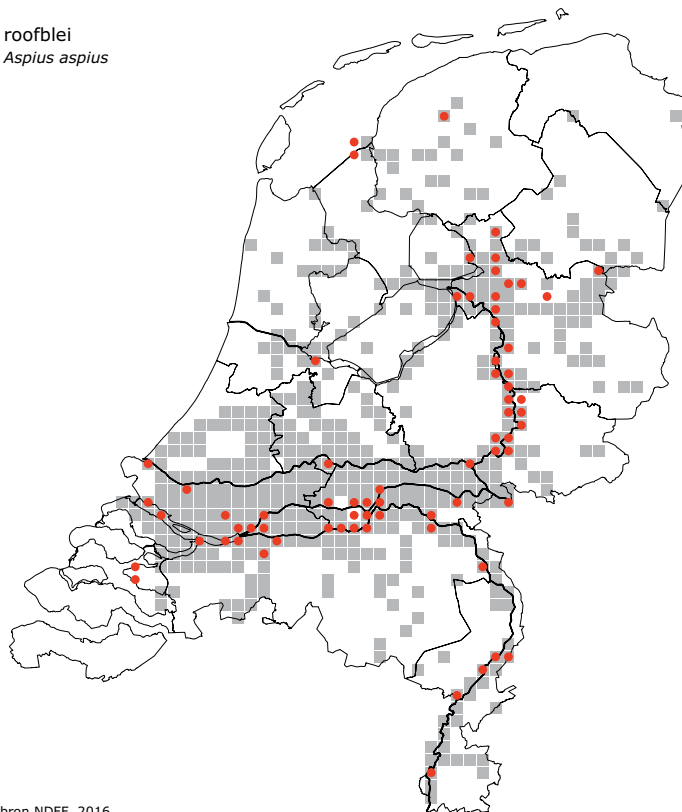
bron NDFD, 2016

rivierprik
Lampetra fluviatilis

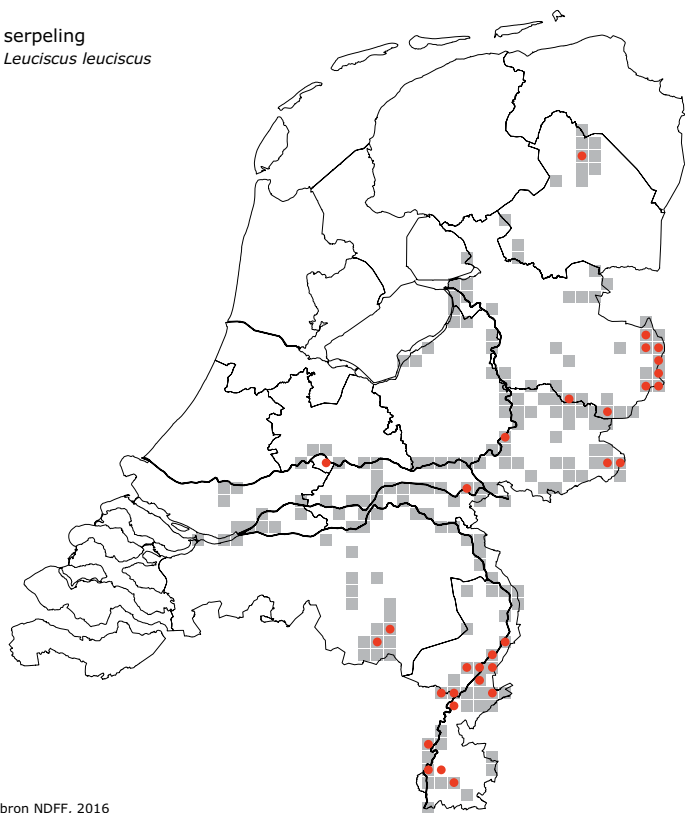
bron NDFD, 2016

roofblei
Aspius aspius

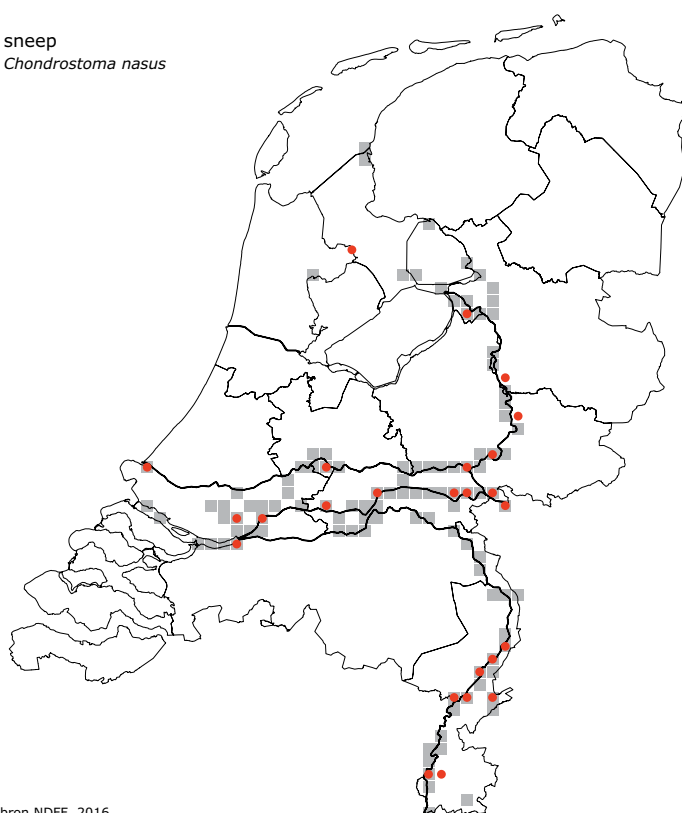
bron NDFD, 2016

serpeling
Leuciscus leuciscus

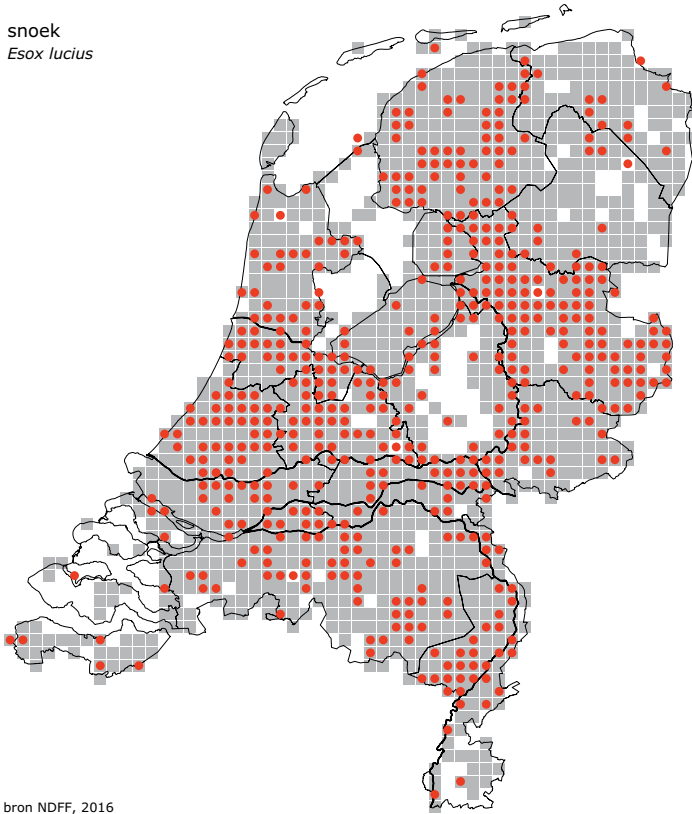
bron NDFD, 2016

sneep
Chondrostoma nasus

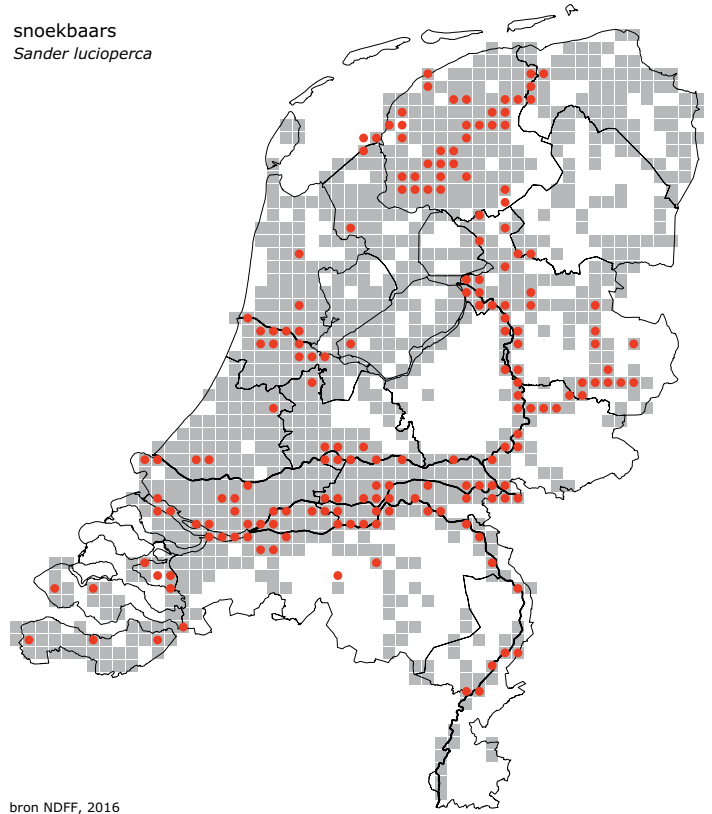
bron NDFD, 2016

snoek
Esox lucius

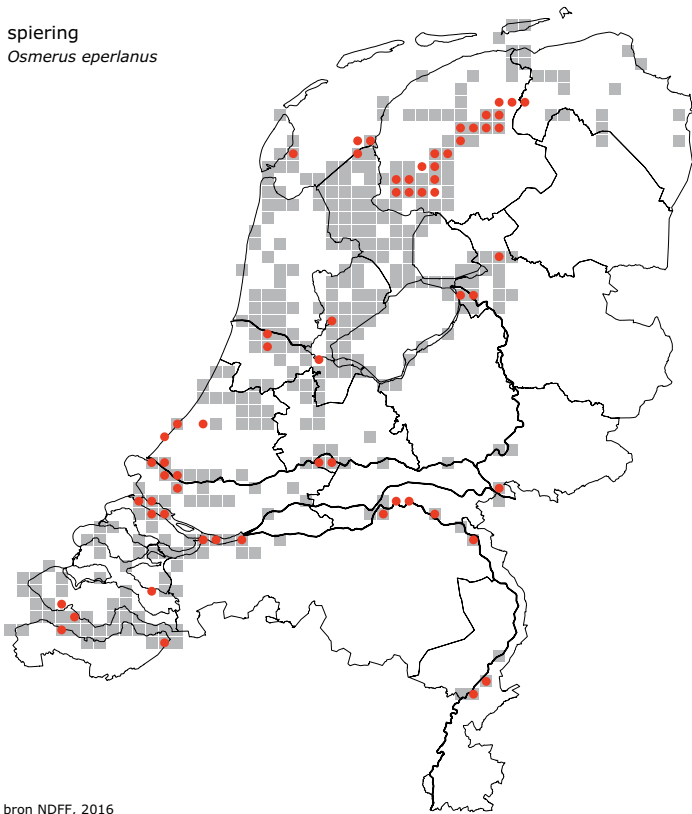
bron NDFF, 2016

snoekbaars
Sander lucioperca

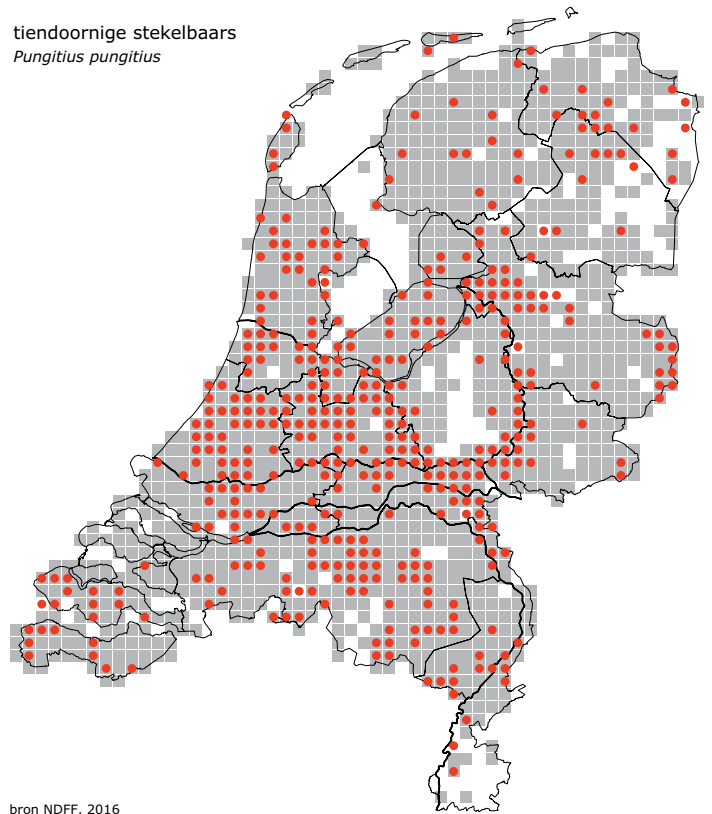
bron NDFF, 2016

spiering
Osmerus eperlanus

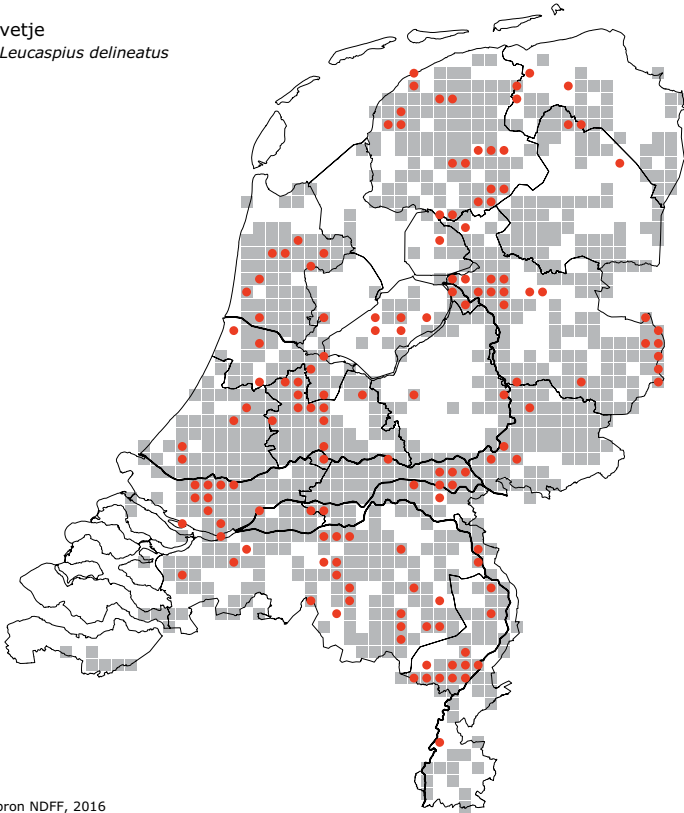
bron NDFF, 2016

tiendoornige stekelbaars
Pungitius pungitius

bron NDFF, 2016

vetje
Leucaspis delineatus

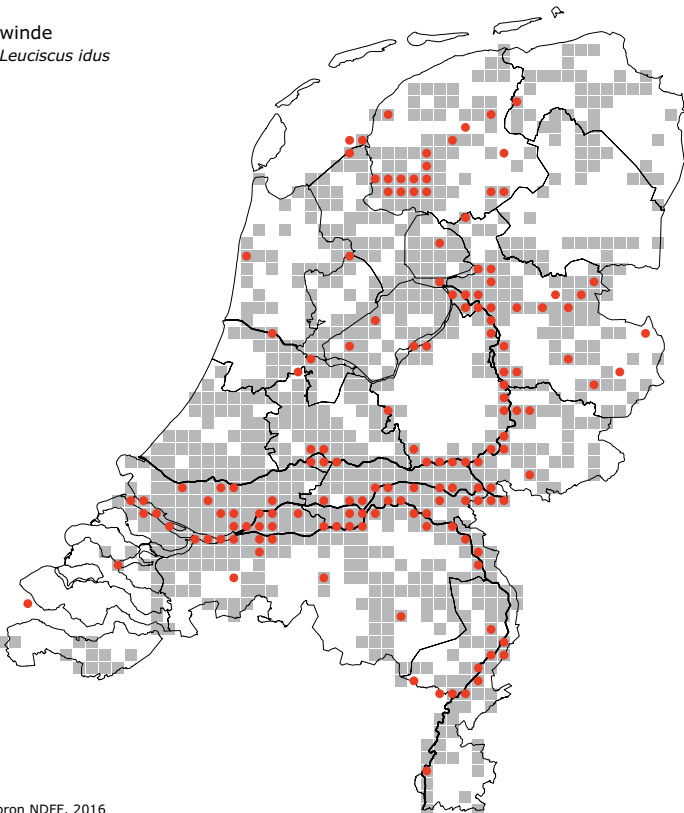
bron NDFD, 2016

vlagzalm
Thymallus thymallus

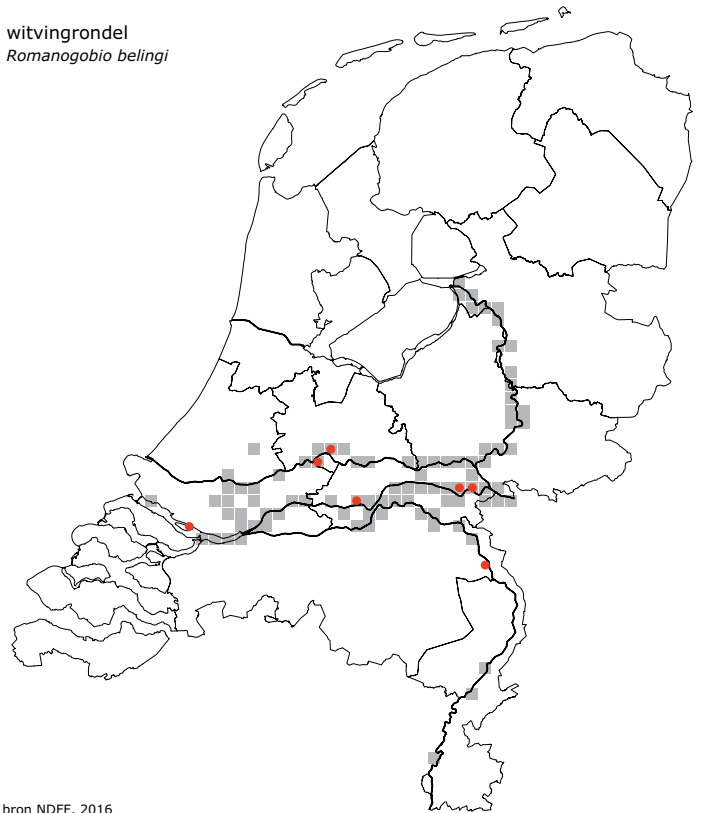
bron NDFD, 2016

winde
Leuciscus idus

bron NDFD, 2016

witvingrondel
Romanogobio belingi

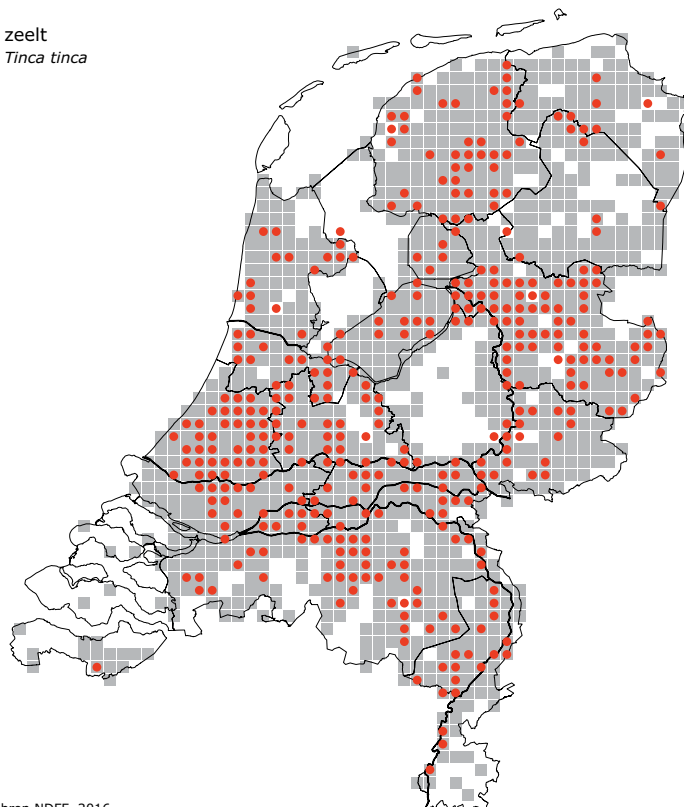
bron NDFD, 2016

zalm
Salmo salar

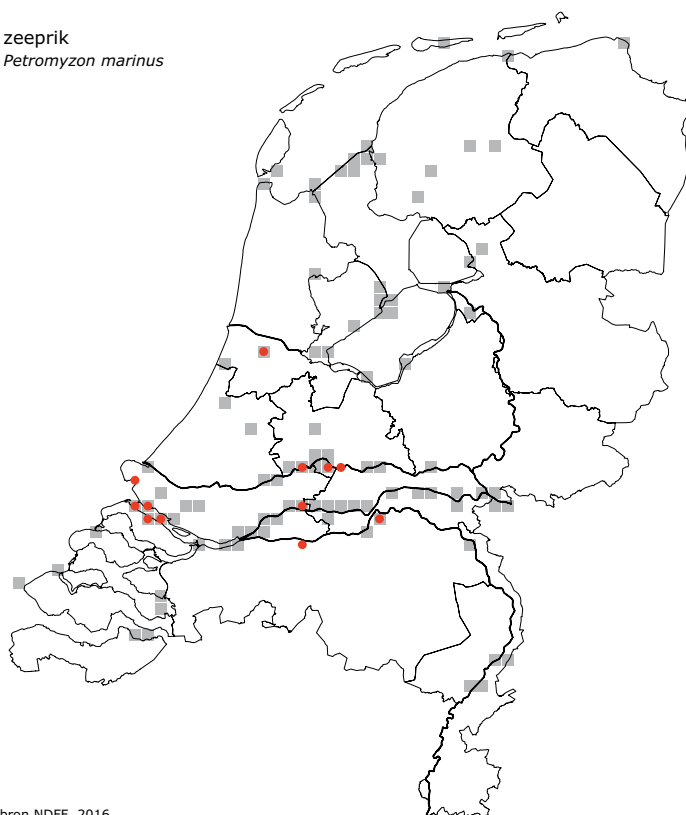
bron NDFF, 2016

zeelt
Tinca tinca

bron NDFF, 2016

zeeprik
Petromyzon marinus

bron NDFF, 2016

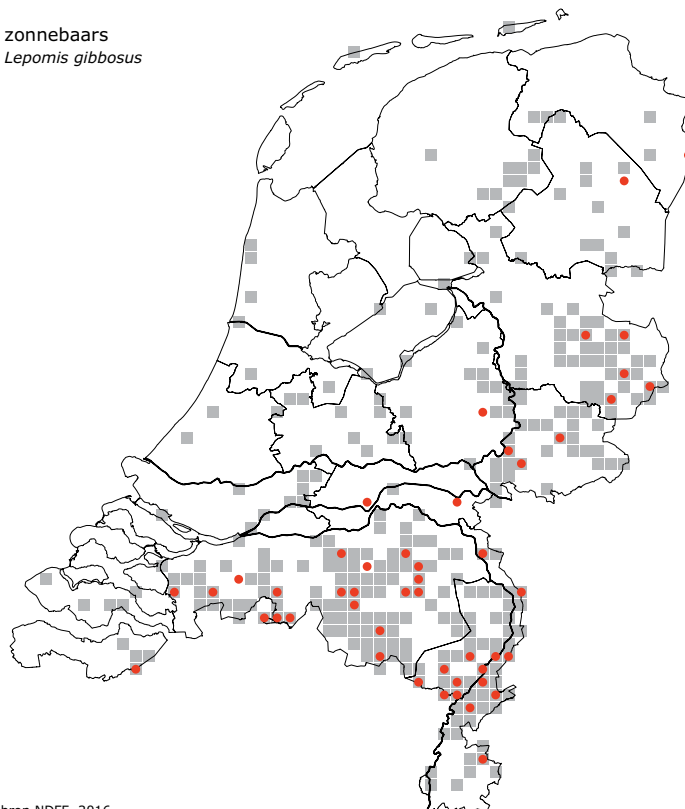
Zeelt. (Foto: blikonderwater.nl)

zilverkarper
Hypophthalmichthys molitrix

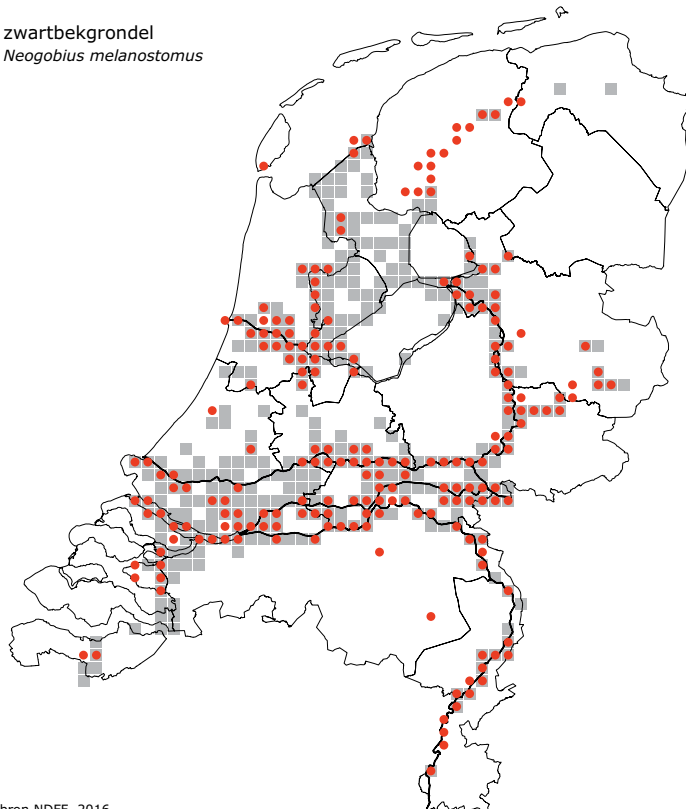
bron NDFF, 2016

zonnebaars
Lepomis gibbosus

bron NDFF, 2016

zwartbekgrondel
Neogobius melanostomus

bron NDFF, 2016

zwarte dwergmeerval
Ameiurus melas

bron NDFF, 2016